

afflux, quam priorum aquarum effluxus et novarum affluxus. Insuper juxta hunc sensum non exponitur, nec datur ratio, cur mare ex tot fluminum influxu non redundet, quod sane difficile est et stupendum.

Secundum in
sententia
sensu.

Aptius ergo magisque connexè, profunde et nervose sic exponas, ut hic dei causam non solum perennitatis fontium et fluminum, sed et cur mare ex tot tantisque in se influentibus non redundet: hoc enim magis admirabile est, quam perennitas fluminum. Causa hæc est, quod flumina in mare decurrentia rursus ex eo revertantur, et recurrant ad sua principia unde exierunt, ut iterum fluant; revertantur, inquam, per equalitatem, scilicet non in se eadem numero, sed in sui simili, sive eadem specie: aqua enim fluminis quæ ingreditur mare, non egreditur eadem numero, sed alia illi similis, puta aqua maris, quæ vicina est terræ et abyssu. Sic enim per aliam partem exoneratur mare, ac rursus impleantur fluminum fontes, ut jugiter emanent aquas ac perennet. Hunc esse sensum liquet primo, ex tertia revertantur; secundo, quia hæc est adequata causa, cur mare ex tam numerosis amplisque fluminibus, quæ mare, imo plura maria efficerent, in se ingredientibus non redundet, quia scilicet tantum ex mare deorsum affluit, quantum rursus influit; tertio, quia Ecclesiastes hic ostendit vanitatem rerum humanarum ex earum circulatione et gyro, quod semper gyrent et in orbem eant. Hanc autem circulationem probat ex sole, cælis, elementis, scilicet quod sol et cæli in orbem gyrentur; quod aer et ventus in suis circulis revertantur; quod generationes hominum, animalium et plantarum ex terra nascentur et in terram redeant, ut ex ea rursus procedant et germinent. Ergo cum ad eandem circulationem probandam proferat flumina, eaque dicat reverti ad sua principia, necessum est ut id proprie intelligat, scilicet id fieri per circulationem, qua aquæ ex mari ad fluminum fontes remittantur. Sic enim sol, cæli et venti ad sua principia suosque ortus redeunt. Denique ita hanc reversionem explicat S. Hieronymus hujus nostræ versionis auctor. S. Basiliius, Theodoretus et alii plurimi mox citandi.

Primo.
Secundo.

Tertio.

Breviter, sed nervose S. Augustinus, lib. III De Trin. cap. VI: « Continuo, ait, quasi fluvio latentium rerum ex oculo in promptum, ex prompto in occultum fit utriusque circulatio. » Eleganter Ovidius, lib. XV Metamorph.

Cuncta fluant, omnisque vègans formatur imago.
Ipsa quoque assidue labuntur tempora molu.
Non secus ac flumen; neque enim consistere flumen
Nec levius hanc potest, sed ut unda impellitur unda,
Urgetque eadem veniens, urgetque priorem.

Mem similitudine utitur, lib. III De Arte. Egregie stilus, De Fame et siccit.: « Fluant, inquit, terra nec moratorem expectant; festinat dies

ignavum et cessatorem prætereuntes; et quemadmodum fieri non potest ut decursum fluvii sisas, ac aqua ejus ad necessaria uti possis, nisi in primo occurras, et ubi sese obijcit haurias: ita neque tempus necessariis circuitibus impulsu cohibere queas, aut jam elapsus ad caput revocare, aut usum illius habere, nisi quis cum se offert arripiat. » Hæc Basiliius.

Tropologice, homo est quasi fluvius assidue defluens in mortem, ut per eam refuat ad Deum immortalem, qui solus habet esse stabile, constans et æternum. Audi Eusebium, lib. XI Prepar. cap. VII: « Cum enim omnia sensibilia in fluxu sint, continue fiunt atque corrumpuntur, nec eadem unquam permanere possunt. Fluvium autem eundem bis intrare, secundum iteraculum, impossibile est. Quare nec mortalem substantiam si iterato consideres, eandem habita esse dices, sed mirabili commutationis velocitate modo dissipatur, modo contrahitur. » Ex quo inferet: « ridiculosi ergo sumus homines unam finientes mortem, qui multoties jam mortui sumus, et sæpe morimur, etc. Corruptur enim juvenis in virum, vir in senem, puer in juvenem, infans in puerum; et qui heri fuit, in eum qui est hodie; quique hodie est, in crastinum: manet autem nullus idem. Nullus est idem; sed in uno momento circa phantasmatà, circa unum et commutabilem materiam influentem ac refluxentem omni momento commutatur. Quomodo enim si sumus idem, alius quam antea gaudemus? Alia modo amamus atque odimus, alia laudamus atque vituperamus, aliis verbis ulimur, aliis passionibus movemur, non eandem figuram, non eandem de rebus sententiam habentes? Non enim possibile est, sine commutatione aliis nunc, quam antea commoveri; nec qui alias atque alias mutatur, idem profecto est. Quod si idem non est, nec est, sed fluit continua mutatione; sensus autem ignorantia ipsius entis fallitur, et esse putat quod non est; quis igitur vere est? quod æternum est, quod ortum non habet, quod incorruptibile, quod nullo tempore mutatur. » Et cap. VI, Platonis enigma proponit: « Plato quoque dicit: Quid est quod semper est, et ortum non habet? et quid quod semper fit, est autem nunquam? » Ac respondet prius esse Deum, qui semper est, et nunquam est ortus; posterius esse creaturam et corpus, quod semper fit, et nunquam est in statu suo consistens et stabile, sed continuo mutatur, fluit et defluit. Id ipsum, apposito ceti marini et piscatoris apologo, choro parabolarum stipato, illustrat Cyrillus, lib. I Apol. moral. cap. VII, cujus titulus: *Tuæ spei anchoram in bonis perpetuis tantum spe*: « Super maris undam, inquit, ceteris grandissimus in insulam elevatus, cum terræ ardæ speciem mentiretur; piscator raticula fluctuans, terræ cupidus in portum sophisticum hunc pervenit, moxque ibi descendens parum levata pellicula manu, ex petra et ferro genio rogo,

alibi pius, cepit fovere corpusculum algore rigidum, labore fessum et esurie desiccatum. Verum cum ignis acuta caliditas insensibili piscis transarctia pinguedine, tandem in carnem sensibilem ardoris sensus descendisset, statim pisce commoto, terræ motum existimans nauta stupidus, relictis omnibus occurrit ad ratem. Sic inde veritate comperita tutus de navicula, lamentabiliter eto dixit: Ut quid ostensa ingenti mole, et stabilitate lethaliter simulata, et cute picta mentiebaris te portum? Ni certe natale lignum statim profugo subvenisset, in te confidentem, raptum subito non minus quam naufragium submersisses. Cui piscis respondit: Tu autem, quare ad quietandum super rem mutabilem descendisti? At ille: Certe quia tellus esse, non animal videbaris. Tunc alter: Numquid omne quod videtur existit? an ignoras quod plura in sola sui apparentia, et non in veritate fundantur? Nam sophista videtur philosophus, et hypocrita sanctus. » Ex quibus hoc epimythium, apologi finem et fructum declarat, colligit: « Propter hoc, charissime, tu qui maris incola periculosis versaris in fluctibus, et perniciosi castris undique obsessus, in ligno perfracti circumdaris, quo in necessitate confugas, cui te credas, ac ubi stabilis confidas prius ruminante diligentia videas, et clara prudentiæ circumspectione attendas. Nam si ex toto semel erroris, preventus morte, correctionis tibi postmodum nullus locus erit. Sic ergo tutum stabilitate perpetua portum quaerens, hunc meliorem, et bonis melioribus optimum prudenter eligas, ubi confidentia securus quiescas. Nonne sapiens architectus in terra stabili fodiendo quaerit fundamentum stabilis? Et navis pervigil gubernator, antequam suam anchoram accomodet, scrutator abyssi, plumbata cordula quaerit tutissimum fundamentum? stultus enim est, qui super rem instabilem fabricat; et omnino amens, qui rebus molibus se ab iisdem stabilendum commendat. Vade igitur, et hinc disce nequaquam in peritris confidere, sed in æternis de cælestis spei anchoram tantum fige. Quibus edoctus nauta consolatus discessit. »

Quæres primo, qua ratione flumina ex mari revertuntur ad suas origines?

Respondeo primo, quod ex mari quotidie plurimi vapores vi solis educuntur, qui in aërem elati ibique vi frigidis in nubes densati et in aquas resoluti, decurrunt in flumina, eaque implent, ut iterum fluant. Ita Olympiodorus, Procopius, Rupertus, Isidorus, Cajetanus, Vatablus et alii; unde pro fluminis bebraite est torrentis: hi enim proprie fluit ex pluvii vel nivibus in aquam resolutis, et sic mare non redundet, quia magna pars maris evaporatur; tantum enim, inquit, ex mari abit in vapores, quantum fluminum in illud intrat. Verum hoc remotum est et minus proprium.

Secundo, proprie et proxime, quia flumina in mare influentia ex illo per subterraneos meatus

et venas sensim redeunt ad sui origines. Modum quo id fit, mox explicabo. Hunc esse sensum liquet clare ex S. Hieronymo in Comment., qui Vulgatam suam versionem ita interpretatur, uti ex S. Basilio, homil. 4 Hevram, Theodoretus, serm. 2 De Providentia, imo et Platone in Phædone, ac Seneca, lib. III Natur. Quæst. cap. XV.

Audi singulos: S. Hieronymum: « Putant quidam, inquit, aquas dulces, quæ in mare flunt, vel ardente desuper sole consumi, vel salugini maris esse pabula. Ecclesiastes autem nosler, et ipsarum aquarum conditor, eas dicit per occultas venas ad capita fontium regredi, et matrice abyssu in sua semper ebullire principia. » S. Basilius asserit Dei nutu aquas ex mari ad montium apices descendere: « Aquæ, inquit, infra delabendi propensione defluunt remoreturæ, donec in suam amplitudinem effunderentur, ubi tanquam compedibus adstrictæ non amplius diffuse, nec decurrenti alluvie exundantes, sed subter mare subvehentes, per angustas fistulas in sublime subvactæ, ab agitante spiritu in altum impulse, superficie terræ vi disrupta erumpunt et emicant, deponuntque per transcolationem saloorem et amarorem, et potabente evadunt. » Theodoretus: « Aquæ naturam ne arbitris sua sponte in altum scandere, sed Dei verbo obedientem summus montium vertices occupare. Creatori autem facilis est factu, aquarum naturam non modo in montium vertices, sed in medium quoque aërem subvehere, et amarum dulcedine condere, etc., eaque ejus naturalis motus deorsum fertur, sursum currentem ostendere. » Plato in suo Phædone Mosis, sive sacre pagine oraculi sententiam sequitur, ut in plurimis, inquit: « Fontes ex ingenti illo barathro, quod intra terram est, partim per patentes quosdam poros, partim per terre soliditatem excolati sine iterum redundant, in quantum una pars confluat, tantum altera fluat. » Seneca ab eodem idem recenset: « Quidam judicant terram quidquam aquarum emisit, rursus accipere, et ob hoc maria non crescere, quia quod influit, non in suam vertunt, sed proxima reddunt. Oculis enim tinere subit terras, secreto revertitur, colaturque transitu mare, quod per multiplices anfractus terrarum verberatum, amaritudinem ponit, et pravilatem saporis in tanta soli varietate exurit, et in sinceram aquam transit. » Adde Rupertum et Hugonem Victorium, Rupertus: « Terræ fundator, inquit, abyssum depulsi, et competens aquarum subsidium per intimas ejus venas large diffudit; et terra trahens aquas in omnes venas, copiosam fugit abyssu mammam. » Hugo Victorius super id Genes. II: *Fons ascendebat et terra*, etc.: « Fons iste, ait, potest intelligi abyssus, scilicet matrix omnium aquarum, ex qua omnes fontes aquarum et fluminum egrediuntur. » Plures mox citabo.

Quæres secundo, quæ sit origo et causa fontium et fluminum, ac perennitatis eorum; cur

sollicet jugiter emanant aquas? Respondeo varias causas dari origines et causas.

Primo, Aristoteles, i *Meteor.* cap. xiii, cum suis discipulis censet fontes et flumina oriri ex aere et calore, vi frigoris densantur, et in aquam resoluti defluunt in valles, ibique coentes torrentes et flumina efficiunt, uti oculis meis conspexi, dum Alpes pertransirem.

Rome insignis quidam Mathematicus et Societate nostra mihi asseveravit se perscutatam esse Alpes ac Salinas Alpium, atque in earum summitate vidisse cavernas ingentes in rupibus, easque rimis plurimis intersectas, ut per eas aer copiosus ingredi posset, in quibus vapor et aer calfactus, rupium et saxorum deinde frigore condensatus, et resolutus in aquam liquebat, et rivum perennem efficiebat, quo liquebatur sal, quod inferne ex eadem rive effudebatur. Continuo enim aer acri ad impediendum vacuum succedebat, isque illico in aquam resolvebatur; si autem videmus in hieme columnas, marmora et parietes in templis continuo sudare, et guttas stillare, utique ex aere in aquam resoluti. Accedit quod circa caecamina montium altissimorum, quibus nulli adjacent montes aliores, ubi tante cavitates et receptacula nivium et pluviarum esse nequeunt; alios vero oriri in imo vallium, ubi nulli sunt montes vicini, nullae nives, nullae cavernae aquarum pluvialis, apte tanta aquarum copia, ut stalem sint navigabiles. Hinc et putei multi sunt profundissimi, in quorum fundo ex imis terrae venis scaturiunt aquae vivae, quae perennem puteis suggerunt aquam. Denique Scripturae hoc loco, et *Genes. i. 9.* et alibi, aliam magis universalem, magisque adequatam fontium et fluminum causam assignare videtur.

Tertia causa ergo plena et adequata est haec: matrix fontium, fluminum aliarumque aquarum est mare. Quod ut intelligatur, notandum est primo, Deum prima die creationis aquae et mundi, aut potius die tertia, qua secrevit aquas a terra, produxisse sub terra ingentes quasdam voragines sive receptacula aquarum, quae Scriptura «abyssum», Philosophi *barathrum* vocant, nosler Interpretes *Deutar. xxxiii. 13.* vocat *abyssum subtercentem*, ubi Hebraice est, *abyssus cubans inferum*. Feecit autem id Deus hoc usu et fine, *primo*, ut immensam vim aquarum quae initio mundi terram operiebat, partim in illa reconderet, partim in ipsis maris alveis collocaret, quos tunc temporis etiam fecit, et e terra excavavit, sed non tantos nec tam profundos, ut soli illi omnem istam aquarum vim et molem caperent; alveum enim maris multis in locis valde modicum, parumque profundum experiuntur nautae. *Secundo*, id fecit, ait Philosophus, lib. *De Opificio mundi*, ut terram, ne siccitate fatisceret, humore aquae rigaret, contineret et coagularet. *Tertio*, ut ex terra quae humore perfusa, metalla et lapides coalescerent. *Quarto*, ad plantarum, herbarum et stirpium, item fluminum, fontium, omnisque aquae lam fontanae quam putealis productionem. Lege S. Basilium, homil. *4 Hexam.*, S. Ambrosium, lib. II et III, Theodoretum, serm. *8 De Providentia*, ac Senecam, lib. *IV De Beneficiis*, cap. v et 6.

Notandum *secundo*: Sicut terra est mater viventium et mixtorum terrestrium, sic mare est mater aquatilium, puta tot generis piscium, os-

exundant; quare in hieme crescunt in Juplum, in aestate decrescunt in duplum. Alpibus consimiles sunt Apennini, Taurus, Olympus, Ardensa alique montes plurimi et vastissimi.

Verum haec non videntur sufficere ad perennitatem tot tantorumque fluminum, quorum alique vastissimi sunt, et in latum ad viginii et pluri milliaria extenduntur (qualis est fluvius quae Argenteum vocant in India), ut videantur non tam esse flumina, quam maria. Nulli enim vapores, nullae nives et pluviae ad perennem eorum cursum, tam amplum et vastum sufficere videntur: praesertim quia pluviae per aestatem rare sunt et modicae. Adde plures fontes et flumina oriri in caecamine montium altissimorum, quibus nulli adjacent montes aliores, ubi tante cavitates et receptacula nivium et pluviarum esse nequeunt; alios vero oriri in imo vallium, ubi nulli sunt montes vicini, nullae nives, nullae cavernae aquarum pluvialis, apte tanta aquarum copia, ut stalem sint navigabiles. Hinc et putei multi sunt profundissimi, in quorum fundo ex imis terrae venis scaturiunt aquae vivae, quae perennem puteis suggerunt aquam. Denique Scripturae hoc loco, et *Genes. i. 9.* et alibi, aliam magis universalem, magisque adequatam fontium et fluminum causam assignare videtur.

Tertia causa ergo plena et adequata est haec: matrix fontium, fluminum aliarumque aquarum est mare. Quod ut intelligatur, notandum est primo, Deum prima die creationis aquae et mundi, aut potius die tertia, qua secrevit aquas a terra, produxisse sub terra ingentes quasdam voragines sive receptacula aquarum, quae Scriptura «abyssum», Philosophi *barathrum* vocant, nosler Interpretes *Deutar. xxxiii. 13.* vocat *abyssum subtercentem*, ubi Hebraice est, *abyssus cubans inferum*.

Feecit autem id Deus hoc usu et fine, *primo*, ut immensam vim aquarum quae initio mundi terram operiebat, partim in illa reconderet, partim in ipsis maris alveis collocaret, quos tunc temporis etiam fecit, et e terra excavavit, sed non tantos nec tam profundos, ut soli illi omnem istam aquarum vim et molem caperent; alveum enim maris multis in locis valde modicum, parumque profundum experiuntur nautae. *Secundo*, id fecit, ait Philosophus, lib. *De Opificio mundi*, ut terram, ne siccitate fatisceret, humore aquae rigaret, contineret et coagularet. *Tertio*, ut ex terra quae humore perfusa, metalla et lapides coalescerent. *Quarto*, ad plantarum, herbarum et stirpium, item fluminum, fontium, omnisque aquae lam fontanae quam putealis productionem. Lege S. Basilium, homil. *4 Hexam.*, S. Ambrosium, lib. II et III, Theodoretum, serm. *8 De Providentia*, ac Senecam, lib. *IV De Beneficiis*, cap. v et 6.

Notandum *secundo*: Sicut terra est mater viventium et mixtorum terrestrium, sic mare est mater aquatilium, puta tot generis piscium, os-

Tertia
causa
est

Aqua
terra
causa
est
causa
est

Secundo

Tertio

Quarto

os-

quasi

et cujuslibet hominis corpore magna sanguinis copia est in hepate et corde, atque inde per plurimas venas in singula membra totumque corpus dispergitur: simili plane modo, ait Seneca, lib. III *Natur. Quast.* cap. xv, ingentes illic cavitates, sive voragines sub terra aquis refertae, sunt terrae quasi hepata, ex quibus aquae per occultos meatus et cuniculos quasi per venas, per omnes terrae partes, totumque orbem dispergantur, ac certis locis in fontes et flumina, vel in genesi mundi vel posterioribus saeculis facta via erumpunt. Hoc etiam est opus providentiae Dei, qui ad terrae usum jam diotos, ubique gentium certis locis fontes et flumina immiscuit et dispersit, perinde ac tisdem ventos statis locis et temporibus imperitit et distribuit. Hinc illic phrases: «Terra suas habet venas: vena aqurum viventium: vena sulphuris, argenti vivi, auri, aurichalci, » etc. Terra enim est quasi animal quoddam quatuor humoribus apte distributis constans, sicut vicissim homo est in star terrae, adeoque microcosmos. Ita Seneca, lib. III *Natur. Quast.* cap. xv, et Plutarchus in *Vita Pauli Emiliti*.

Oportet igitur assero matricem aquarum esse abyssum, id est, mare tum patens et publicum, tum latens et reconditum in cavernis, specubus venisque terrae. Haec enim est abyssus initio mundi a Deo condita, quam primitus aqua primigenia, ideoque dulci, implevit Deus, qua effluente per varias cavernas et venas versus origines fluminum, ejus loco aqua e mari subintravit, et continuo subintravit: atque hac ratione semper ex abyssu haec, sive barathro fluminibus et fontibus aqua subministratur. Hinc omnia maria, adeoque mare Caspium, quod terra interjacens a reliquo mari discescit, per sublerraneos meatus Oceano jungi, illique cum matrici cohaerere Geographi, ut Plineus, Strabo, Dionysius Mela, non dubiis indicibusprehenderunt; praesertim ex eo quod plurimam gentia flumina in illud influant, ipsum tamen cum sit modicum non redundet, quia scilicet eadem per sublerraneos meatus ex illo in Oceanum defluunt. Oceanus ergo est matrix omnium fluminum et fontium, id est omnium aquarum vivarum et fluentium.

Id ita esse probatur *primo*, quia hic est planus et obivus sensus hujus loci, uti passim Interpretes docent. Idem innuitur *Eccli.* cap. xxiv, 39: «A mari, inquit, abundavit cogitatio ejus, et consilium illius ab abyssu magna. Ego sapientia effudi flumina. Ego quasi trames aquae immenses de fluvio. Ego quasi fluvii Dioryx, et sicut aqueductus exivi de paradiso.» Et cap. xi, 11: «Omnia quae de terra sunt in terram convertentur, et omnes aquae in mare revertentur.» Et *Genes. i. 9*: «Dixit Deus: Congregentur aquae quae sub caelo sunt in locum unum, et appareat arida: Et factum est ita. Et vocavit Deus aridam terram, congregationesque aquarum appellavit maria.» Unus enim locus sunt mare cum sua *abyssu*, sive ca-

vitate sublerranea. Et *Psal. xxxii. 7*: «Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos.»

Secundo, quia id necessario dicendum est de fluvio paradisi, qui in quatuor ingentia flumina dividebatur: necdum enim pluerat Deus super terram, ut ex pluvia vel vapore progigni posse, *Genes. ii. 10*, ut recte ibi observavit Rupertus. Ex mari ergo illa eduxit Deus. Idem a pari vel simili dicendum videtur de reliquis terrae fontibus et fluminibus, saltim praecipuis et majoribus. Sicut enim Deus tertio mundi die terram ornavit montibus, arboribus, plantis, herbis ceterisque seminibus: sic et eandem, atque ac mare, ornavit fontibus et fluminibus ex abyssu marinae profunditibus, ad irrigandum et fovendum arbores, plantas, herbas et germina a se producta, ut flores et fructus germinarent, idque plane significat Scriptura, *Genes. ii. 4, 5 et 6*: «Iste, inquit, sunt generationes caeli et terrae, quando creata sunt in die quo fecit hominus caelum et terram; et omne virgultum agri, antequam oriretur in terra; omnemque terram regionis, priusquam germinaret: non enim pluerat Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram; sed fons ascendebat de terra, irrigans universam superficiem terrae.» Et Ecclesiasticus, cap. xxiv, 39, verbis paulo ante citatis. Rursus, *Genes. vi. 11*, dicuntur et rupti omnes fontes abyssi magne, » id est barathri jam dicti, ad induendum terrae universae diluvium; ad hoc enim non sufficit sola pluvia quadraginta dierum.

Tertio, quia alia ratio adequata, cur mare ex tot fluminibus non redundet, dari nequit, nisi illa quam dat hic Sapiens, scilicet quod quantum aquarum ex fluminibus in mare influit, tantumdem effluit in abyssum; nam causa quam dat Aristoteles, scilicet mare esse vastissimum, adeoque flumina illi parum addere, ac statim evaporari, non satisfacit. Plurima enim et maxima flumina assidue in mare gurgites suos effundunt: quare uno anno, uno mense, imo una hebdomada, continuo suo fluxu in tam vasto aquarum gurgite, quem in mare jugiter effundunt, multa maria efficerent, cum videamus vapores in aere et mari saepe esse exiguos vel nullos; nec terram quae magis quam aqua evaporat, quidquam ex sua quantitate deperdere. Certe tot tantorumque fluminum per tot annos, imo per tot saecula et annorum millia assiduis in mare illapsus, abyssum efficerent, ipsumque mare superarent. Cur ergo mare non intumescit supra omnes colles et montes? Sane Pontus augetis ammoniam accessu, eaque de causa se exonerat in Propontidem, teste Plinio, lib. II, cap. lxxix. Causa ergo cur mare ex tot fluminibus non redundet, est, quia una ejus pars abit in vapores et nubes, quae in pluvias et nives resolutae ad capita fontium et fluminum conflunt, et rivos efficiunt; alia vero ejus pars partim abit in lacus et flumina quae ex mari prim-

tur, ipsoque sunt demissiora; partem effluit in cavitates subterraneas, ex quibus per venas plurimas, et per omnes terræ partes dispersas, et diffusas vel immediate, vel mediate ad capita fontium et fluminum confluit, ibique aquis pluvialibus, nivibus ac vaporibus, id est his quæ ex nive, vel aere et vapore in aquas convertuntur, commixta, rivos efficit: hæ enim ejus venæ jam dicte magnæ sunt et plurimæ; quare magnam aquarum vim convehunt, quæ, dum in eorum alveum confluit, rivos et torrentes, atque ex eorum confluxu flumina ingentia efficit, perinde ac ir homine sanguis in hepate copiosus, per venas plurimas toti corpori inspersas, in omnem unam incidit, eo undequaque confluit, et magna copia effluit, ut totus in pelvium defluens, illam impleat. Porro flumina plura mari esse demissiora, ex illoque orri liquet ex Geographia et Geographis. Imo Plinius, lib. cap. ciii: «Subeunt terræ, inquit, rursusque redduntur Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia; et quæ in Æsculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur; et in Aftinate Campo fluvius mersus, post viginti millia passuum exit, et in Aquilensi Timavus.» Addit quid miri de Alphæo fluvio, qui in Elide sub mari labitur, et intectus emergit in Arethusa Siciliæ flumine.

Quarto, alia quoque causa perennitatis toti fontium et fluminum dari nequit, quæ menti satisfaciatur. Rursus, cur omnibus pene locis si fodias, inventurus sis aquam, eamque subinde loco profundissimo, quo nec pluvia nec vapor hic noster pertinent, alia causa dari nequit, quam quod Deus mundi provisor et aquilæ, aquas per venas in omnes mundi partes distribuere: ubique ergo sunt venæ aquarum in terra, sicut in corpore ubique sunt venæ sanguinis. Et sicut hæ venæ connectuntur in hepate, indeque surgunt sanguinem: sic venæ aquarum prodeunt a mari, indeque surgunt aquas quæ e montibus erumpentes faciunt fontes, qui in valles confluentes, ibique coeunt, faciunt rivos et flumina. Hæc quoque causam innotuit hic Sapiens. Hæc faciunt cavernæ, quas in montibus plurimas et maximas esse constat experientia, scilicet ad excipiendum hasc aquas, quæ in scaturigines defluant, ibique fontes et flumina efficiant.

Quinto, id ipsum liquet ex sympathia multorum fluminum, quæ minus a mari distant, vel minus terra percolantur: quædam enim salsa sunt ut mare; quædam æstum maris æmulantur, ut unum in Gadibus, alterum Burdegale, tertium Antuerpiæ.

Sexto, favet experientia: nam tempore belli Mithridatici apud Apameam Phrygiæ urbem, quæ lamen longe distat a mari, novos lactus et fontes emeruisse scribit Nicolaus Damascenus, et ex his fluvium unum salsum, qui magnam ostrearum et marinorum piscium copiam effudit. Prodidit

ergo ex mari per cavitates subterraneas. Rursus Asclepiadorus narrat legatos missos a Philippo Macedone, ad scrutandum thesauros et venas auri, per subterraneam specum multis diebus deambulasse, visdisseque ingentes fluvios, et immania aquarum inertium receptacula. Alias ex hoc barathro aquarum inundationes Valentini et alibi factas narrat nostri Conimbricenses in *Meteor.*, tract. 9, cap. iv.

Denique hæc est expressa sententia S. Hieronymi, S. Basili, Theodoret, Platonis, Senecæ, Rupert, Hugonis Victorini, quorum verba paulo ante recitavi; item Tertulliani, *Contra Hermogen.*, Salonii et Albini in hunc locum, Procopii, S. Augustini, Bedæ in *Gen.* n. 3, S. Gregorii, lib. XXX *Moral.* n; Damasceni, lib. *De Fide*, cap. ix; Isidori, III *Orig.* xx; Plinii, lib. II, cap. lxxv; Philonis, lib. *De Mundi opificio*; Magistri Sent. in II, dist. 14, in fin.; S. Thomæ, in II, dist. 17, *Quæst.* III, art. 2, ad 4, et I part. *Quæst.* LXIX, art. 1, ad 2, 3 et 4; S. Bernardi, serm. 13 in *Cant.*, initio; Alberti in II *Meteor.* tract. 2, cap. xi; Dionysii in cap. viii *Proverb.*; Valesii, S. Philo. cap. lxxviii; Conimbricenses, loc. citat.; Pinedæ et Lorini hic; Francisci Suarez, lib. II *De Opere sex dierum*, cap. vi, in fine; imo Aristoteles, I *Meteor.* xii, ait hæc esse communem sententiam veterum Philosophorum. Hinc Homerus, *Iliad.* XIV et XXI, Oceanum vocat «fluviorum et rerum omnium principium, imo deorum parentem.» Strabo, lib. I, eundem vocat «terre coronam;» alii, «zonam et cingulum orbis;» alii, «mammarum viventium.» Audi Philonem, lib. *De Mundi opif.*: «Liquet necessario humidam essentiam partem esse terræ omnia parientis, sicut mulieres opus habent menstris; cuilibet etiam matri tanquam partem summe necessariam, natura scaturientes mammas addidit, præparans alimenta nascituris infantibus. Mater autem etiam terra esse videtur; quapropter et prisca illis placuit, ut vocaretur *ἄρρηκτος*, composito ex matre et terra nomine: non enim terra mulierem, ut dixit Plato, sed mulier terram imitatur. Merito igitur terræ antiquissima matrum ac fecundissime natura tanquam mammas dedit amam fluenta fontiumque ut stirpes rigentur, et omnia animalia potum copiosum habeant.»

Obijcit Aristoteles contra hoc Platonis barathrum: Altior est origo fluminum, quam sit ipsum mare, quia flumina in mare velut inferia defluunt et descendunt: ergo fieri nequit ut et mari rursus aquæ sursum ascendant ad originem fontium et fluminum. Hoc est enim contra naturam juxta illud: «Sursum flumina.» Unde causa cur per artem non possint fieri fontes perpetui est, quod aqua altius sua origine ascendere nequeat.

Respondetur: Eadem difficultas est in Aristotelis et aliorum omnium sententiis. Nam quidam fontes oriuntur in summis altissimorum montium

caucuminibus, quovis mari et terra altioribus, ut necesse sit aquam eo ascendere ex sua origine vel matrice, quæcumque illa assignetur; quædam tamen flumina quæ proxime et publicæ ex mari oriuntur, ipso mari sunt humiliora.

Igitur Julius Scaliger, *exercit.* 46, respondet aquam esse extra locum suum naturalem, eo quod aeris locum occupet: aqua ergo superior, inquit, premit inferiorem, cupiens redire ad locum sibi debitum, ac premendo illam exprimit, hæcque ut pressa exsiliat in montibus per fontes et flumina. Cum enim ex prima Dei creatione aqua deberet terram totam operire, deinde ob habitationem animalium pars terræ liberata sit aqua, hinc illa aqua accumulata debet alteri aquæ, et attolli occupareque locum aeris, ita ut ibi sit aqua extra naturalem locum: quare suo pondere incubat aquæ illi quæ est in cavernis, ut locum suum naturalem recipiat; aqua autem in cavernis compressa, per canales quasi tubos a Deo factos, in montibus erumpit altius quam sit mare premens, quia pondus maris majus est, quia cogit aquam erumpere per canales arcuos, cum alius erumpendi non sit locus. Sic enim videmus in aqueductibus magnis, si canales accedunt, ut totam aquam simul effundere nequeant, impetu aquarum affluentium aquam protrusam, e canalibus solito altius exsiliat. Hæc accedunt Doctores nonnulli, qui opinantur aquam esse altiore terræ, atque aliud a terra habere centrum, ideoque altius in terra exsurgere.

Hæc quoque pertinent nonnulli Patrum, qui consent aquam terræ sublimiorem, ideoque illam vi divina quasi freno per miraculum perpetuum contineri, ne terram obruat, ac ne id faciat, arenam velut compedes illi injicit et obijci a Deo. Ita opinantur S. Basilius, hom. 4 *Hexam.*, S. Chrysostomus in *Catena Job*, Theodoretus in *Psal.* ciii, S. Ambrosius, lib. III *Hexam.* cap. ii et iii, S. Thomas, loc. jam citat. Eadem fuit sententia Lucretii et Cicerois, lib. II *De Nat. Deor.* Verum idipsum confutant Mathematici, Philosophi et Theologi, qui docent aquam non esse altiore terræ, sed cum ea unum efficere globum, ideoque unum cum ea habere centrum. Ita Clavius in cap. i *Sphæra*, Pererius, lib. I in *Genes.*, Molina et Valentia in *Opere 3 dicit.* Conimbricenses, lib. III *De Cælo*, *Quæst.* IV, et alii passim.

Veræ ergo responsio et causa, cur aqua a mari sursum ad origines fontium surrepat et ascendat, est Dei voluntas, ordinatio et provida distributio, qui, ut dixi, aquam per omnia loca supra et infra ita distribuit, et disperdit ad usus terræ hominumque et animalium necessarios vel commodos (sicut aquilæges et aquarum mensores aquas per canales et fontes distribuunt in urbes, agros et hortos), perinde ac sanguinem distribuit in corpore humano. Sicut enim hepar sanguinem natura sua gravem et deorsum vergentem, naturaliter vi animæ distribuit non tantum deorsum

in femora, tibias et pedes, sed etiam sursum in pectus, collum et caput: sic pariter mare naturaliter virtute a Deo sibi indita, aquas per venas et meatus disperdit in omnes partes terræ, superas æque ac inferas. Locus enim naturalis cuiusque est is quem illi assignat Deus, ait D. Thomas. Et quid mirum aquam ascendere supra montes, cum primitus ascenderit supra cæles, ibique adhuc consistat? firmamentum enim dividit aquas superas ab inferis, *Gen.* 1, 6. Accedit quod montes sint et terra terrei, ac proinde maris locus naturaliter exigat is esse superior, ut eos sibi subijciat. Terra enim inquam poscit locum, aqua secundum, aer tertium: hinc aquæ initio mundi operuerunt totam terram; quare hæc aquæ ascensum non est violentum, sed naturalis, tum quia fit a Deo auctore nature; tum quia aqua poscit esse supra terram, cæcis parvis sunt montes; tum quia hæc aquæ ascensus fit ob bonum universi, ad quod omnes ejus partes inclinant, consequenter et aqua quæ una est universi aquarum; tum denique quia aqua a mari per venas toti terre singulisque ejus partibus superis et inferis, eo modo imperit et inspergit, sicut sanguis ex hepate per venas in omnia membra supra et infera s'infundit et communicat per mutuum membrorum unionem et sympathiam.

At qua arte et modo Deus facit aquas ascendere ad origines fontium? Varii varios modos assignat primo, nonnulli probabiliter consent aquam cedere terra exsucta, et venarum spongiorum attractione, sicut videmus aridam spongiam humorem ex vase suo suctu ad partes superiores attrahere, ac panem in dolium immissum sensim illud evacuarè. Si enim ex alto linea vel lanea fascia pendeat in vas aquæ, aliove humore plenum, ima fasciæ pars ex vase suget aquam, et ex ima suget altera illa proxima pars, et ex hæc altera illi vicina, et ita deinceps; eoque modo sensim aqua sursum proserpit et ascendit, donec ad summum fasciæ consendat, ubi illam reflexam et deorsum vergentem sequens distillet in terram, itaque omnem ex vase aquam educat, et in terram stillando demittat. Addit Lyræus aquas maris terræ percolatas fieri leviores, et altius posse ascendere, quam sit maris altitudo. Adjungit Albertus aquam in terræ venis calefactam evaporare, itaque per vapores sursum ascendere ad capita fontium, ibique vapores vi frigoris in aquam resolvit, ac fontes efficere. Sic venæ suo suctu trahant sanguinem ex hepate sursum ad pectus et caput. Hæc de causa Deus facit variis in terra cavitatibus spongiosis, ideoque aquarum attractivis, quæ gradatim usque ad summos montes aquam a mari sugant quasi per siphones, ait Plinius; dico quasi, quia in siphonibus nasus, et, ut ita dicam, proboscis, hoc est, fistula exterior prominens ex qua aqua in terram defluit, debet esse longior et demissior fistula interiore, quæ ex vase aquam sugit; si enim exterior non

sit longior, interior non suget aquam. In montibus autem officium fontium non est demissus, sed altius mari, ex quo aquam sugit. Quare in hoc a siphonibus fontes discrepant. Causa est, quod in siphonibus, in fistulam exterioriorem, per quam suctu attrahitur aqua ex vase, nisi sit longior, aer subintret, itaque impedit vacuum in fistula; ad quod impediendum si longior sit, ascendit aqua, cum aer illam ingredi, ejusque vacuum impedire nequeat. Secus est in venis aquarum tam latis et vastis in terra et montibus. Sic ergo aquae cavernis terrae sursum transmittuntur, et non tantum usque ad maris libera menta, sed etiam usque in altissimos montes distributum penetrant et assurgunt. Igitur sicut Deus indidit magneti vim attrahendi ferrum; sic in terrae venis est vis attractoria aquarum, et quasi magnetica.

Secundo, alii censent aquam ex barathro sursum ascendere ad caput fontium vi latuum subterraneorum, ventorum et spirituum in terra inclusorum. Sic enim mare ventis agitur subinde altissime intumescit, et fluctus ad sidera tollit. Quid ergo mirum, si ad capita fontium eodem suo aestu agitur aquas per canales elevet? Ita S. Basilus, S. Hieronymus, Plato, Plinius, Valerius et Plinea. Audi Plinium, lib. II, cap. LXV, qui ex Graecis geometrica subtilitate sic colligit: « Ergo totas, omnique ex parte aquas vergere in centrum, ideoque non decidere, quoniam in interiora nitantur, quod ita formasse artifex naturae debet; ut cum terra arida et sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustentente terra matro inplexu jungerentur, hinc sinus pendente, illa vero permeante totam intra, extra, supra, venis ut vinculis discurrantibus, atque etiam in summis jugis erumpente, quo spiritu acta, et terrae pondere expressa siphonum modo emicat, tantumque a periculo decidendi abest, ut summa quoque et altissima exsiliat. » Qua ratione manifestum est quare tot fluminum quodammodo accessu maria non crescant.

Tertio, alii hunc ascensum tribuunt caelo et sideribus; sic enim luna causat aestum maris. Ita D. Thomas.

Insuper alii plures sunt modi elevandi aquam, ut patet in antilis, et in machina Tisibica, per quam in vas conclusis aere plenis, si aliunde aqua per foramen infundatur, vdemus aerem aquam in alto vase sibi superpositas sursum ejacturas, ut sibi locum quaerat, et in aquarum locum subintret.

Denique hic aquarum ascensus, et per totam terram aqua distributio, sicut et ventorum, pluviarum, fulminum, grandinis, nivis, etc., stata generatio, et per singulas provincias divisio, est opus peculiare divinae providentiae, ait Theodoretus, serm. 2 *De Providentia*, toti universo de aqua, salubritate et fecunditate providentis, adoratione magis, contemplatione et gratiarum

actione venerandum, quam nimis exacta et curiosa disquisitione scrutandum, ut subjungit *Eccle.* cap. v, 8, et vii, 24; Dei enim sapientia et providentia est, quae *Prov.* vii, 28, ait se ab infinito librasse fontes aquarum, vel, ut Ilicraice est, *fontes abyssis*, ita scilicet aquas elevans ac suspendens, tunc in nubibus, tum maxime in matrici fontium abyso, ut ipsa loquitur, ut nunquam fontium et fluminum cursus sistatur, quibus vel ut uberibus terra quasi mater animantia omnia potest, iisque alimenta praebet, ait Philo lib. *De Mundi opif.* Huc facit illud *Psal.* ciii, 6: « Super montes stabunt aquae; » Chaldaeus, *erumpunt super montes stagna aquarum.*

Objicies *secundo*: Aqua fontium et fluminum ab aqua marina plurimum differt, tum dulcedine, tum colore, tum levitate, tum aliis qualitatibus; ergo non videtur esse eadem, nec ab illa prodire.

Respondet *primo*: In genesi et creatione mundi, una ab alia non differat; omnium enim eadem erat aqua, eaque dulcis; alioquin enim sua salitudine terram, quam operiebat, fecisset siccam, sterilem et adustam; die ergo tertia mundi, qua secreta est aqua a terra, et deducta in suos alveos et cavitates, factaque est mare, ac maris nomen accepit, effecta est salsa, idque ob hosce fines, scilicet *primo*, ne semper stando nec fluendo (uti stat mare) putresceret; *secundo*, ad conaturalem piscium qui ex mari nascuntur, generationem et nutritionem; *tertio*, ad faciliorem navigationem: aqua enim marina, quia salsa, gravior est aqua dulci, ideoque facilis fert et sustentat naves, carumque onera ingentia. Ita Conimbricenses, tract. 10 in *Meteora*, cap. ix. Mansit tamen aqua dulcis, quae primus fuerat in fontibus, fluminibus et sinibus subterraneis: eaque per suas venas in varias terrae regiones difflente, marina salsa illi succedit, quae pari modo per varios terrae meatus et anfractus percolata, fit dulcis, ut docet Aristoteles, levis, ac alierius a mari coloris et qualitatis, maxime cum per mineralia sulphuris, ferri, auri, vitrioli, etc., labitur, quorum virtutes inhibet et contrahit, ideoque medicinalis efficitur, ut patet in fontibus Spadani, thermis Aquenibus, ceterisque similibus, qui proinde tum inter se, quam a mari multis qualitatibus differunt et discrepant.

Symbolice rursus, perennis hic fluminum in mare decursus significat perennem debere esse hominis beneficentiam. Habet haec de re appositum Danubii et maris apologum, multis rerum parabolis fecundum, Cyrillus, lib. III *Apolog.* *Moral.* cap. xxiii, cui titulus: *Quomodo beneficium liberalis debet esse perpetuum*: « Semper inundanti Danubio, ait, sic locum est equor: Quando tuae manationis impetus cessabit? quando terminabit influxus? quousque lateas dabis? At ille paululum indignatus respondit: Profecto loqueris sicut mare; quia omnia flumina insatiabiliter

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

Objicies *secundo*.

recipis, nec tamen juste crevisi. Nimirum tunc liberalitatis tuae cessabit influxus, cum insatiabilitatis tuae terminabitur appetitus. Non enim minor est valetudo virtutis, quam defectio vitiositatis; et propter hoc, sicut cupiditati nihil satis est, ita liberalitatis nullus est finis. Responde mihi quomodo, ex quo, propter quod, et quid tribuat liberalis. Nonne ex inclinatione virtutis hoc prestat, ratione delectationis se totum communicat? Quoniam virtus, quemadmodum natura illam inclinat, semper peragit, nec unquam existit otiosa. Unde semper humilis inclinatus, justus est, innocens, rectus, misericors, prudens, pius, liberalis, beneficus et profusus. Similiter verus amor sine fine est. Caritas enim nunquam excedit, et qui amicus est perpetuo diligit, nunquam a dilectione retrahitur, nisi dilectio finiatur. Operatur enim amor magna, si est; sin autem desinit operari, amor non est. Deinde modum docet, quo quisque etiam pauper possit semper esse liberalis: « Attamen nunquam deficit beneficium liberali ad dandum, cum sit virtute et amore ditissimus. Nempe si pecunia deficit, adest lingua: si deest census, adest manus. Si est cellarium vacuum, non est consilium diminutum. Nunquam siquidem desunt virtuti divitiae. Non ergo deficiat virtuosus voluntas, quia non deerit fructuosa facultas. » Denique exemplo naturae, cœli et solis idipsum confirmat: « Attende, queso, quam sint perpetuae emanationes beneficiorum liberalis naturae. Nonne caelum vitales virtutes semper inferioribus infundit? Sol perpetuo lumen effundit, et semper gratissima tellus pasoua gignit; et donec vixerit cor, membra singula calefacit, hepar nutrit, cerebrum animat? Igitur liberalis beneficium perpetuus est influxus. Quibus dictis, magis Danubius redundavit. »

Mystice, mare plenissimum et immensum sapientiae, virtutum et gratiarum omnium est Deus et Christus. Unde ipse ait, *Joan.* vii, 38: « Qui credit in me, etc., flumina de ventre eius fluent aquae vivae. » Item B. Virgo Maria. Unde S. Bonaventura, *De Laud. Virginis*, cap. vii: « Omnia flumina intrans in mare, et mare non redundat, » sic mystice exponit: « Sicut in mari aquarum, ita in Maria sunt congregationes gratiarum. » Insuper mare est sapientia, ut ipsa ait *Eccle.* xxiv, 39. Vide ibi dicta.

Porro fontes et flumina sunt predicatorum et doctores, imo quilibet justus et sanctus, quin et peccatores, qui per orationem, gratiarum actionem sui penitentiam ad Deum omnis boni fontem in omnibus recurrunt, ut novum lumen et gratiam impetrent. Unde S. Thomas, in cap. 1 ad *Rom.* lect. 3: Redeunt, inquit, flumina, id est beneficia per gratitudinem ad suum principium unde exierunt, puta ad datorem Deum; itaque iterum fluunt, quia gratitudo de datis provocat liberalitatem Dei ad nova danda. Nam, ut ait S. Chrysostomus, homil. 26 in *Matth.*: « Optima bene-

ficiorum custos est memoria beneficiorum, et perpetua gratiarum confessio. » Et iterum idem, homil. 2 ad *Populum Antiochenum*, « gratiarum actionem » vocat, « magnum thesaurum, inconsumptum bonum, » quasi diceret, « perennia fluenta. » Secus namque flumini non revertenti exarsceret mare: in gratias etiam exarscit Deus. Quippe, ut S. Bernardus ait: « Ingratitudo est ventus urens, siccat fontem pietatis, roremque misericordiae, fluenta gratiae. » Et iterum: « Vias (et occultos) gratiae canales obstruit; » quod ex Augustino in *Soliloq.* cap. xviii manscripsit.

Sane flumina plene reddunt mari, quam nos reddamus Deo; illi enim rem ipsam reddunt, nos tantum verba et verbalem gratiarum actionem. Imitemur ergo flumina in velocissimo ad mare cursu, ut incitissimo cordis affectu, si non operum affectu, ad Deum per amorem, confessionem et laudem recurramus. Audi S. Bernardum, serm. 13 in *Cent.* initio: « Origo fontium et fluminum omnium mare est, virtutum et scientiarum Jesus Christus Dominus. Quis enim Dominus virtutum, nisi ipse est rex gloriae? Sed et juxta Annæ cautium, idem ipse Deus scientiarum Dominus est. Continentia carnis, cordis industria, voluntatis rectitudo ex illo fonte manant. Non solum autem, sed et si quis callid ingenio, si quis nitet eloquio, si quis moribus placet, inde est. Inde scientiae, inde sapientiae sermo. Thesauri quidem sapientiae et scientiae ibi omnes absconditi sunt. Quid? casta consilia, justa iudicia, sancta desideria, nonne rivuli fontis illius sunt? Quod si copiae aquarum secretis subterraneisque rearsibus incessanter aquora repetunt, ut inde rursus ad visus ususque nostros jugi et insatiabili erumpant obsequio, cur non etiam spirituales rivuli, ut arva mentium rigare non desinant, proprio fonti sine fraude, et sine intermissione reddantur? Ad locum unde exeunt revertantur flumina gratiarum, ut iterum fluant. Remittatur ad suum principium caeleste profluvium, quo uberius terrae refundatur. Qualiter inquit? qualiter dicit Apostolus: In omnibus gratias agentes. Quidquid sapientiae, quidquid te virtutis habere confidis, Dei virtuti, et Dei sapientiae deputa Christo. »

Rursus S. Gregorius, III *Moral.* cap. ii, vel juxta aliam editionem iv, per mare accepit vitam contemplativam, ad quam flumina, id est predicatorum ceterique sancti, qui vitam activam agunt, saepe recurrunt oportet, ut ex ea vim agendi sugant et hauriant; flumina, inquit, sunt fulgura, de quibus Job ait, cap. xxxviii: « Numquid mittes fulgura, et ibunt; et revertentia dicit tibi: Adsumus; quia post opera exteriora quae sancti peragunt, semper ad sinum contemplationis revertuntur, ut illic ardoris sui flammam reficiant, et quasi ex tactu supernae claritatis ignoscent, etc. Ad locum ergo de quo exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant; ipsi quippe illic flumina, qui hic fulgura sunt vocati: quia enim corda au-

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

Mystice mare est Christus.

dientium rigant, dicuntur flumina; quia vero accedunt, fulgura vocantur. De quibus alias scriptum est: Eleverunt flumina, Domine, eleverunt flumina voces suas. Et rursum: Illuxerunt fulgura ejus orbi terre. Ad locum ergo de que exurgit flumina revertuntur, quia sancti viri, etsi a conspectu Creatoris sui, cujus claritate mente conspicere conantur, foras propter nos ad activæ vite ministerium veniunt, incessanter tamen ad sanctum contemplationis studium recurrunt; et si in prædicatione sua exterius nostris auribus per corporalia verba se fundant, mente tamen tacita ad consideranda semper ipsum fontem luminis revertuntur. »

Elegantior et nervose S. Bernardus ad Fratres de monte Dei: « Otiosum non est, inquit, vacare Deo, imo omnium negotiorum negotium, quoniam ex hoc vires perveniunt ad negotium; » et quisset prædicator ad tempus quiescere, sciet postea strenue et utiliter laborare.

8. CUNCTÆ RES DIFFICILES: NON POTEST HOMO EAS EXPLICARE SERMONE. NON SATURATUR OCULUS VISU, NEC AURIS IMPLETUR AUDITU. — Septuaginta, omnes sermones graves; non poterit vir loqui: et non saturatur oculus videndo, et non impletur auris ex auditu; Syrus, omnes responsiones sunt laboriosæ; non saturatur vir ad loquendum, neque saturabitur oculus ad videndum, neque impletur auris ad audiendum; Arabicus, sermones omnes sunt divisi, non potest nisi loqui; et oculus non saturatur visu, et auris non impletur auditu; alii, non saturatur oculus videndo, nec auris impletur audiendo (1).

Pro cuncta res difficiles hebraice est, omnes sermones *קושי* *iqeqam*; Septuaginta *βραχμα*, id est laboriosus, graves, difficiles; Interpres Nysseni, laborantes. Minus recte Complutenses et Regii legunt *βραχμα*, per *α*, vertuntque, *implicati*: nam *βραχμα*, per *α*, Græcis inusitatum et Lexicographis incognitum est; Symmachus *καταδου*, id est operosi, molesti; Aquila, *καταδου*, id est laborem afferunt; alii, *plena laboris, lassitudine deficientes, vacati, fatigati*.

Primo, multi hanc gnomen exponunt de scientiis, q. d. Omnes scientiæ tam philosophicæ et naturales, quam theologicæ et supernaturales, quæ sermone doctoris docentur et discipulis explicantur, sunt difficiles et laboriosæ. Laborat enim doctor ut eas apposite ad captum discipulorum eloquatur; laborat et discipulus, ut eas hauriat et capiat, utque conceptum suum conceptui doc-

(1) Sed omnia verba quæ modo dixi, et quæ præterea afferre possim, ut res mundanas semper in eundem orbem redire ostendam, fæssa, languida sunt, parum valent; nemo enim potest ex eloqui, enarrare cunctas mundi res, quæ per omnes suas vicissitudines in orbem continuum redeunt; non saturatur, etc., id est, illarum rerum tanta est multitudo, ut in his videndis et audiendis nunquam eo perveniamus, ut nobis nihil amplius videndum audiendumque restet. Alii: Non saturatur oculus videndo, etc., id est, non qui videndum semper homo appetit, et non nisi vetera repetitque conspiciat.

toris conformet et adæquet. Hunc laborem experiuntur nostrarum scholarum magistri, æque ac discipuli. Ita S. Hieronymus, Olympiodorus, Salonius, Lyranus, Hugo, Cajetanus et alii.

Ex adverso S. Gregorius Thaumaturgus censet hic hominum dicta et facta opponi generationi fluminum, ventorum et solis: quod hæc sit stabilis et hominum vite perutilis, illa vero instabilis sint et inutilia. Unde sic vertit: « Sol, venti, flumina suos non egrediuntur fines, nec a suis aberrant legibus; at vero præ ab hominibus elucubrata, sive verba, sive opera, mensuram modumque nesciunt. Quam Læuens enim sermonum silluæque nugacitati farrago? extra omnem tamen commoditatem. Verumtamen ita se habet hominum genus, audiendo narrandoque fabulas, et rerum elabentium, quamvis in certis, aspectibus expleri nequit. »

Rursum, Chaldaeus hanc gnomen limitat ad prophetias et prænotiones futurorum; hæc enim sunt obscuræ et difficiles. Unde sic vertit, in omnibus verbis, quæ parata sunt ut fiant in seculo, defatigati sunt Propheta antiqui, et non poterunt inventio fines eorum: verum utique non est facultas vero, ut loquatur quod venturum est post se; et non potest oculus videre omnem id quod futurum est, ut accidat in mundo; et non potest auris impleri audiendo verba omnium incolarum terre.

Secundo, sermones accipi possunt pro rebus que sermone explicantur, per usitatum Hebræis metonymiam, uti accepit Noster; unde veritas, cuncta res sunt laboriosæ, id est laborant, defatigant se, suspirant et quasi gemunt; *קושי* *vago* enim significat laborare eum anhelitu, defatigari, suspirare, gemere, ut sensus sit, q. d. Sicut sol, flumina, venti jam recessit, sic et cæteræ res omnes assidue moventur, agitantur, laborant ac præ labore videntur delassari, suspirare et gemere, adeo ut hunc eorum laborem et gemitum homo non possit condigne et plene verbis explicare. Considera enim laborem quem subeunt boves, equi, asini, cameli, cæteraque animalia et iumenta in arando, onera portando, curram trahendo, currendo, certando, pugnando, etc., atque videbis omniam sub onere sepe suspirare ac gemere, ac subinde considerare et examinare. Hoc est quod ait Apostolus, Rom. viii, 20: « Vanitati creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe; quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei; scimus enim quod omnium creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. » Ita noster Pineda.

Tertio et genuine, labor hic rerum non proprius et passivus, sed improprius et activus accipitur, q. d. Cunctæ res sunt laboriosæ, id est, molestæ homini, quia eum defatigant, tum in earum acquisitione, possessione, usu et fructione; tum in earum cognitione, quæ ex possessione et usu consequitur. Omnes enim res delassant hominem, ut

eas capiat, possideat, utatur et gustet, itaque eas per experientiam cognoscat et intelligat; præsertim quia post magnum laborem, quo eas homo nanciscitur, illico abeunt vel pereunt, itaque modicum sui usum et gustum homini præbent, nec satiant ejus oculos intuitu, vel aures auditu. Sunt enim instar fulminis, quod in momento se ostendit et illico transit ac disparet. Unde Fonteius vertit:

Res nostris pereunt oculis ac auribus omnes:
Tempe cito fugiunt, ut nullas mente tenero
Atque videre diu, vel in illis dicere quicquam
Apposito certave queas, nec si sapias ausis.

Hinc Noster vertit, cunctæ res difficiles, scilicet tum ad possidendum et fruendum, tum ad cognoscendum; enim difficiles idem est quod laboriosæ, molestæ, avare, morosæ, ut egré et modice sui copiam præbent, ac vix vise et gustate aufugiant. Tales enim sunt omnes res terrena. Sic Cicero senes difficiles vocat morosos et molestos. Et Comicus meretricis difficiles vocat avaras, quæ sui copiam non faciunt nisi magnis precibus et pretiis. Hanc enim artem emungendi pecunias callent, si se difficiles præbent; quibus proinde persimiles sunt omnes cæteræ mundi illecebræ.

Sensus ergo est, q. d. Sol, venti, flumina in orbem eunt et abeunt, suisque gyris se implicant et involvunt: quare eos sistere et statis frui est impossibile; eosdem vero explicare et evolvere est perdifficile; perinde ac glomum filorum implicatum et intricatum explicare et extricare est difficile, etiam nendi peritis: sic difficile est explicare gyros fluminum, ventorum et solis per zodiacum, eorumque dare rationes et causas, cur scilicet in orbem eant et quotannis recurrant; cur fluminibus in mare intrantibus, illud tamen non redant; cur venti in orbem eant, et nunc flent ab Oriente, nunc ab Occidente, nunc ab Aquilone, nunc a Meridie: sic cæteræ res omnes et capti et cogniti sunt difficiles. Unde sermones, ut est in Hebræo, vel res, ut vertit Noster, Olympiodorus transferi rationes: Omnes, inquit, rationes difficiles. Quis enim rationes et causas omnium rerum et mutationum assignet?

Ad scientiam enim et rerum cognitionem hæc proprie pertinere, patet ex *ἑπτὰ sermones laboriosæ*, uti habent Hebræa, Septuaginta, Chaldaeus, Syrus, Arabicus, et ex eo quod addit: « Non potest homo eas explicare sermone. » Et: « Non saturatur oculus visu, nec auris impletur auditu. »

Præter vanitatem rerum ergo consistit atem in earum perpetua agitatione, inconstantia et circulatione, aliam hic assignat in homine, quæ ex priori consequitur, scilicet, quod homo partim ex innata sibi cecitate et ignorantia, partim ex rerum ipsarum instabilitate, non possit in eis figere mentis oculum, easque plene perspicere et intelligere. Ipsæ ergo sunt « difficiles, » id est asperæ, avare, sui copiam negantes, ut fugiant et

prætervolent quamlibet avide contententem oculis, et auribus auscultantem; quare in his mentem figere et conquescere nequit homo, utpote vanis et illico evanescentibus; sed bonum, verum, stabile et æternum, puta Deum, in quo plane conquiescat, querat oportet. Homo enim quia animal est rationale, naturaliter appetit scire, ait Aristoteles, quare hominis, ut homo est, bonum et perfectio consistit in cognitione et scientia. Unde Herillus summum bonum constituat in scientia, teste Lactantio, lib. III, cap. III. Verum quia hominis anima corpori misero immersa est, ideoque infima est in genere creaturarum spiritualium, ac per peccatum originale perdidit justitiam originale, que non tantum gratiam conferebat, sed et naturam intellectumque perfectibat, hinc magna ei inest cæcitas, ignorantia et difficultas cognoscendi res tum naturales, tum multo magis supernaturales et divinas; que ingens ejus est vanitas et ærumna. Unde Socrates, teste Laertio in ejus Vita, dicebat « se hoc tantum scire quod nil sciret, et nostram cognitionem magis vocandam esse doctam ignorantiam quam perfectam scientiam; » quem secutus Nicolaus Cusanus Cardinalis tres libros scripsit de docta ignorantia; quin et philosophi dicti Academicæ, sive Scepticæ, negabant hominem de rebus posse habere certam scientiam, cum tantum habeant dubiam opinionem. Unde ille [Empedocles, si recte meminim] dicebat nivem revera non esse albam, sed tantum homini videri albam.

Mystico, idque varie explicat Olympiodorus: « Omnes rationes, inquit, tam quæ ad secularem, quam quæ ad divinam sapientiam pertinent, non sine labore tradi possunt; seculares tamen ac mundanæ scientiæ plerumque discentibus detrimentum adducunt. Scientia vero Dei, ac divinus sermo semper est utilis: quem tamen non poterit homo pro dignitate explicare, licet alioquin prudens sit, nisi qui accepti donum doctrine, sapientięque sermonum. Aliter: Semper fere divini verbi doctores laborant, atque in angustia sunt, ac plerumque ab ipsa doctrina retrahuntur, cum frustra se vident operam insumere, ac laborem solum lucrari: ob auditorem inobedientiam aut desidiam. Prædicationis itaque officium deterret eos qui cum negligentia audiuntur. Labor est oportet prius facere, ac deinde alios docere. Labor est itaque non vulgaris atque exiguus, sed valde periculosus, quemquam alios ea docere, quæ prius ipse non fecerit. Quapropter homo perfectus ac prudens cum rei magnitudinem contemplantur, ab ipsa prædicatione resiliit et retrahitur. » Et S. Hieronymus: « Notandum, ait, quod omnia verba sint gravia, et magno labore discantur, contra eos qui putant otiosis sibi et vota facientibus venire notitiam Scripturarum. » Hinc S. Basiliius, *epist.* 68, confutat Eunomium dicentem se veritatem, imo Deum comprehendisse, proponens ei minutas quæstiones de natura formicæ.

indeque concludit: « Si vero scientia minutissime fornice naturam neodum esse assecutus, quomodo incomprehensibilem Dei patientiam imaginatione tua comprehensam esse gloriaris? »

Causa
aut re-
satis
est illi
Reilia.
Prima.

Porro cause cur res omnes homini sint difficiles ad intelligendum, et consequenter ad eloquendum et explicandum, sint variae: *Prima* est, quod intellectus hominis sit corpori, et phantasie ac sensibus alligatus. Unde nihil intelligit nisi cuius habet phantasma in imaginatione: nullius autem rei phantasma imaginatur, nisi quam oculis vidit, vel aures audivit, vel alio sensu percepit. Sensus autem solum percipiunt accidentia rerum, ut visus colorem, auditus sonum, gustus saporem, odoratus odorem, tactus colorem, etc. Sensus ergo non penetrant intima rerum, puta earum essentias, proprietates et differentias essentielles, quas penetrant Angeli. Hinc fit ut homo paucissimas rerum naturas cognoscat, sed tantum earum accidentia, ex quibus quasi per vestigia, et quasi per umbram discurrendo conjicit de ipsis naturis et substantiis quibus inhaerent. Rursus sensus, nisi eminus, non pertingunt ad res subtiles et remotas, quales sunt Angeli, animae, aeri, venti, celi, sol, luna, sidera, quae tamen cogoscere et plane intelligere summe desiderat neque ac eloqui: sed non valet, quia oculo suo respondet conceptui et intellectui, ac proinde rem non adequat. Verbum enim oris respondet verbo mentis, imo saepe illud non adequat. Plura enim concipimus quae eloqui non valeamus. Conceptus autem roster non adequat rem ipsam, praesertim quoad essentiam et substantiam; hanc enim non nisi per velamen accidentium conspiciet et concipit.

Secunda.

Secunda est ipsa rerum agitatio, instabilitas, celer ortus et occasus. Haec enim non faciunt diu sui copiam ad ea oculis perlustrandum, ceterisque sensibus pervestigandum. Unde Hippocrates initio *Aphorismorum*: « Ars longa, inquit, vita brevis, tempus praecipue, experimentum periculorum, iudicium difficile. » Hinc Isidorus et Campensis paraphrasis vertunt, *non enim subsistunt, donec oculis, quantumvis diligenter contemplantis, vel auribus avidissime auscultantibus, fiat satis*. Exemplum est in hyacintho gomma, qui, ut ait Plinius, lib. XXXVII, cap. ix: « Primo quoque aspectu gratas, evanescent antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marcescens celeriter nominis sui flore. »

Tertia.

Tertia causa est animae humanae, praesertim post peccatum, depressio, hebetudo, ignorantia et caecitas, de qua jam dixi. Unde Seneca, *epist.* 89: « Si Protagora credo, inquit, nihil in rerum natura est nisi dubium; si Nausiphani, hoc unum certum est, nihil esse certi; si Parmenidi, nihil est perit unum; si Zenoni, ne unum quidem. »

NON SATURATUR OCLUS VISU, NEC AURIS IMPLETUR AUDITU. — Hebraice, non satiatur oculus videndo, nec auris ab audiendo. Educti hanc gnomen ex

precedenti, *g. d.* Quia res omnes sunt difficiles ad intelligendum et eloquendum, hinc aurum intulit non saturatur oculi, nec audita aures, et multo minus satiatur curiositas, sive cupiditas videndi et audiendi, quae in homine est immensa. Ratio est, quod homo habeat mentem rationalem, quae infinitarum rerum esse capax, eo quod creata sit ad imaginem Dei, ac proinde nulla rei nisi solo Deo satiari et expleri possit. Haec ergo oculorum et aurium insatiabilitas in homine non provenit ex ipsis potentis sensitivis, uti notant Philosophi, quia haec secundum se limitatae sunt. Unde in brutis visus et auditus, imo aviditas videndi et audiendi, limitatae sunt, et facile satiatur, dum per eos nanciscuntur pabula, caeteraque naturae suae convenientia. Provenit ergo ex conjunctione cum intellectu et voluntate, quae in homine insatiabilis est. Sensus ergo est, *g. d.* Adeo caelorum, ventorum, solis fluminumque gyrationes, caeteraque res omnes variae et difficiles sunt, ut oculos et aures sui admiratione semper detineant, nec eorum cupiditatem, et sentiendi sciendi que sitim explant. Hinc S. Augustinus in *Soliloquiis*, cap. xxx: « Cum anima, inquit, creaturam desiderat, continuam famem habet; quia licet quod de creaturis desiderat adipiscatur, vacua tamen remanet, quia nihil est quod eam impleat, nisi tu, Domine, ad cuius imaginem est creata. »

Apposite ad scopum suum Ecclesiastes nominat oculos et aures praeter ceteris sensibus, quia hi duo nobilissimi sunt, et ad cognoscendum aptissimi. Unde visus et auditus sunt duo sensus disciplinae, quia praeter ceteris celerissimi sunt, certissimi et efficacissimi. Sentiant enim ad magnam distantiam, et cum parva sui immutatione, et cum majore in phantasiam impressione. Unde et nomen acceperunt. « Aurium, ait S. Isidorus, lib. XI *Orig.* cap. i, inde dictum nomen a vocibus hauriendis. Unde et Virgilius: Vocemque his auribus hausit. Aut quia Graeci vocemque ipsam *αὐρῆ* vocant, ab auditu. Per immutationem enim litterae aures, quasi aures nuncupate sunt. Vox enim reperenssa per anfractus earum facti sonum, quo sensum excipiant audiendi. » Et paulo superius: « Oculi inter omnes sensus viciniores animae existunt. In oculis enim omniae mentis iudicium est: unde et animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. » « Oculi, ait Cicero, lib. II *De Nat. Deor.*, tanquam speculatores altissimum locum obtinent, ex quo plurima conspicientes funguntur suo munere. »

Audi Olympiodorum: « Audiendi sensus ad videndi principales regitque sunt, ac caeterorum sensuum maxime rationales: proprias namque operationes humanae vitae peritiles ac necessarias sine ulla satietate efficiunt. Gustus autem, odoratus ac tactus citius fatigantur ac laedio afficiuntur. »

Causa est quod visus et auditus sint magis spirituales, reliqui vero sensus magis corporales et crassiores.

Porro causa cur oculi et aures hominum sint insatiabiles, cum in brutis facile saturantur, est, ut dixi, mentis infinita amplitudo, et cupiditas, quae cum infinita seire cupiat, ut immensam suam capacitatem expleat, nec possit ea seire nisi prius eorum species hauriat, adeoque sentiat per aures et oculos, hinc infinita oculis videre et auribus audire concupiscit. Haec ergo eorum in hac vita esse vanitas, quam in futura explebit immensa Dei visi veritas. Accedit rerum quae videntur et audiuntur exilitas et fugacitas, quae visum et auditum non satiant, sed irritant potius et cruciant. Unde S. Augustinus, serm. 23 *De Verb. Apost.*: « Temporalia bona, inquit, non cessant nos inflammare ventura, corrumpere venientia, torquere transacta; concepta marcescunt, adepta vilesunt, amissa vanaesunt. »

Exemplum insignis dat Seneca, *epist.* 73: « Solebat Atlas, inquit, hac imagine uti: Vidisti aliquando canem missa a Domino frusta panis, aut carnis aperto ore captantem? Quidquid excipit protinus integrum devorat, et semper ad spem futuri hiat. Idem evenit nobis: quidquid expectantibus fortuna proicit, id sine ulla voluptate dimittimus, statim ad rapinam alterius recti et attoniti (alii legunt, *attenti*). Hoc sapienti non evenit: plenus est; etiamsi quid obvenit, secure excipit ac reponit, laetitia fruitur maxima, continua, sua. »

Huc facit illud *Proverb.* xxvii, 20: « Infernus et perditio nunquam impletur; similiter oculi hominum insatiabiles. » Et Ecclesiasticus, cap. xiv, 9: « Insatiabilis oculus cupidi; non satiabitur, donec consumat arefaciens animam suam. » Vide utrobique dicta. Praeclare Hugo Victorinus: « Cor hominis, inquit, non sufficit toti orbi; quia cuncta res difficile, non valet homo eas comprehendere: et vicissim totus orbi non sufficit cordi hominis, quia oculus non saturatur visu, nec auris impletur auditu. » Et S. Ambrosius, lib. *De Bono mortis*, cap. vii: « In vanum accipit animam suam (ut jam de hujus vitae dicamus molestiis), qui saecularia struit, aedificat corporalia. Quotidie ad edendum et bibendum surgimus, et nullus expletur, ut non post momentum esuriat ac sitiatur. Quotidie lucrum quaerimus, et nullus cupiditati modus ponitur. Non satiabitur, inquit, oculus visu, nec auris auditu. Qui diligit argentum, non satiatur argento. Nullus finis laboris, et nullus est fractus abundantiae. Cupimus quotidie seire nova, et quid est ipsa scientia, nisi quotidiani doloris adjectio? »

Audi totum huc Ecclesiastae locum graphice explicantem nostrum Martinum de Roa, lib. II *Singular.* cap. i: « Cunctae res difficiles, non potest eas homo explicare sermone; non satiatur oculus visu, nec auris auditu adimpletur, » hoc est, cunctae res durae, morosae, avarae nunquam se dant, nunquam sui copiam faciunt, neque sui fruenti locum potestatemve relinquunt; atque ita

« non potest eas homo explicare sermone, » hoc est, cum eas vix gustarit, vix oculis, vix auribus acciperit, quid in illis boni vel mali inest, aut cuiusmodi tandem sint explicare non potest. Quotumvis enim attentissime contemplantis aut celerissime insistentis aspectum fugiunt, et aures avidissime auscultantibus praetervolant. « Non satiatur oculus visu. » Cum neque oculis, neque mente comprehendantur, nec sit qui eas explicare sermone possit. « Nec auris auditu adimpletur. » Contra vero quae a Deo sunt bona, vera sunt, et quae cor satiant. « Satiabor, inquit David, cum apparuerit gloria tua. » Audi Esdras Prophetam, lib. IV, cap. x, quem Deus jubet in templum suum ingredi, et oculos pariter atque aures illius splendore, magnitudine, atque etiam pulchritudine pro arbitrio pasceri: « Tu ergo, inquit, noli timere, neque expavescat ortum; sed ingredere, et vide splendorem et magnitudinem edificii, quantum capax est tibi visus oculorum videre; et post haec audias quantum cepit auditus aurium tuarum audire. »

9. QUID EST QUOD FUTURUM EST? IPSUM QUOD FACIENDUM EST: VERUM QUID EST QUOD FACTUM EST? IPSUM QUOD FACIENDUM EST: NIHIL SUB SOLE NOVUM. — Aliqui ex Hebraeo assertivo vertunt, sed eodem sensu, *id quod fuit, illud futurum est; et id quod factum est, illud fiet*; Syrus, *quod est ipsum, est quod factum est, et ipsum fiet*; Arabicus obscure, *quae res formans, formam animam suam faciendo videm*; Chaldaeus, *quod jam ab antiquo fuit, id certe post eventurum est; et quod primis illis temporibus factum est, id etiam sub saeculorum exitum fiet, neque hic sub sole noviterum quidquam reperies*.

Distinguit solerter Eusebius, lib. XI *Prepar. Evang.* cap. vi: « Id quod fuit » ab eo « quod factum est, » sive esse a factum esse, ac per id quod est, vel fuit, intelligit res incorruptibiles, quales sunt sol, celi, elementa, Angeli: haec enim habent esse stabile; unde Dei stabilissimi nomen est: « Ego sum qui sum; » per id vero, « quod factum est, » accipit res corruptibiles, quas facit natura vel ars.

Probat nihil sub sole esse novum argumento a simili *g. d.* Sicut res incorruptibiles eadem numero est quae fuit, et quae futura est, v. g. idea, est sol praesens et futurus: sic res corruptibiles eadem specie est quae facta est, et quae facienda est: nam generationi hominum et animalium transeunt succedit alia, et alia continuo similis, et ejusdem speciei; unde concludit: Ergo nihil novum est sub sole.

Hebraei apud R. Moysen, lib. II *Ductoris perplex.* cap. xix, et Hugo censent hic a Salomone astrui eternitatem mundi, non ex sua, sed ex gentium, et praesertim uxorum suarum alienigenarum, quas offendere non audebat, sententiam. Hos secutus Cajetanus, seductus a suo Hebraeo Interprete, censet Salomonem « argumentari ex eternitate temporis, res omnes in motu circulari consistere, tam secundum esse, quam secundum

Cajetanus
opinat.

fiem; Salomonem autem concionando loqui, et uti opinionem, quamvis falsa, probabili tamen secundum id quod probabilius est ex sensibilibus. Rationes enim naturales suadent aeternitatem mundi.»

Resolli- Verum errat triplex: primo, quod asserit
tur. problemem esse opinionem de mundi aeternitate;
Primo. secundo, dum ait eam astrui ex rebus sensibili-
Secunda. bus, cum potius ex his mundi origo et creatio colligatur; tertio, quod censet Salomonem, imo Spiritum Sanctum, qui per os Salomonis hæc dictavit, uti ratione falsa, esto in speciem probabili, aeternitatis mundi, ad probandam rerum aeternitatem circulationem: hoc enim Spiritu Sancto indignum est.

Huc pertinet error Origenis scribentis in hunc locum, teste Methodio, lib. *De Resurrectione*, et lib. III *Periarchon*, qui censet hic statui magnum Platonis annum, quo ipse putabat post duodecim (teste Cicero, lib. II *De Natura Deorum*) annorum millia omnia præterita fore revocanda, ut fiant præsentia, scilicet ut post aliquot sæcula idem qui nunc vivimus redeamus, idemque quod nunc facimus, tunc quoque repetamus et faciamus: imo damnatos in inferno tunc fore salvandos. Censebat enim ante hunc mundum præcessisse alios, et post eum alios secuturos, citans ad hoc illud *Isaia LV*: «Ecce ego creo caelos novos et terram novam.» Putant aliqui hunc errorem a falsariis affectum Origeni, ejusque libris insertum, eo quod ipse lib. IV *Contra Celsum*, eum damnare videatur. Ut ut est, Origenistarum fuit error, quos refellit S. Hieronymus, epistola *ad Avitum*, et S. Augustinus, lib. XII *De Civitate*, cap. XIII.

Sic Epicurus, ait S. Hieronymus, asserit per innumerabiles periodos, eadem et eisdem in locis, et per eosdem fieri; et Pythagoras censuit animas in alia et alia corpora migrare et remigrare. Omissis manifestis hinc erroribus,

Primo, R. Moses, loco citato, censet hoc dici ad significandam aeternitatem mundi a parte posteriori, scilicet mundum deinceps duraturum in æternum. Sed quid hoc ad scopum Ecclesiastæ, scilicet ad probandam mundi vanitatem, id est instabilitatem? hinc enim directe opponitur mundi stabilitas et aeternitas.

Secundo, melius ex adverso Eusebius, lib. XI *Prop. Evang.* cap. v, vi et vii, censet hæc dici, ut notet mundi fluxum, fugam et corruptionem, scilicet res mundi cum tempore continuo fluere et præterire, aliasque succedere, et in futuro successuras que pari modo fluent et præteribunt, idcirco nihil sub sole novum, sed omnia vetescent, senescunt, occidunt.

Tertio, Lyranus censet hic post solis, ventorum et fluminum circulationem, tria alia argumenta ad probandam mundi vanitatem proponi: primum ess., quod omnes res mundi sint ad fruendum et cognoscendum obscuræ, cum ait:

«Cunctæ res difficiles,» etc.; secundum, quod non satient oculos et cor hominibus, cum ait: «Non saturatur oculus visu, nec auris impletur auditu;» tertium, quod nihil in eis sit novum, sed omnia antiqua et vetera, cum ait: «Nihil sub sole novum.»

Quarto, alii referunt hæc ad scientias et opinionones, q. d. Nullæ sunt novæ opinionones et scientiæ, sed quæ nunc videntur nasci, eadem olim existerunt, esto tempore sint abolitæ, juxta illud Comici in *Eunuchio*: «Nihil est dictum quod non sit dictum prius.» «Unde præceptor meus Dominus, inquit S. Hieronymus, cum ipsum versiculum exponeret: Pereant, inquit, qui ante nos nostra dixerunt.» Huc facit illud Platonis, lib. III *De Republica*: «Nihil inauditum.» Et Aristoteles, lib. I *De Cælo*, text. 22, et lib. I *Meteor.* cap. III: «Necessum est, inquit, ut infinites eadem recurrant opinionones mundi aeternitate supposita,» quam ipse supponit et constanter adstruit.

Verum hic sensus arctior est et minus appositus: non enim de rerum cognitione vel opinione, sed de rebus ipsis loquitur Ecclesiastes cum ait: «Nihil sub sole novum,» esto ad scientias et opinionones, utpote cum ipse sint res et reales qualitates, hæc gnomo extendi possit.

Quinto et genuine, Ecclesiastes hic redit ad thema initio propositum, scilicet ut probet omnia in mundo esse vanæ, ex eo quod omnia eant in orbem et abeant. Probat id ex gyratione continua solis, ventorum et fluminum; nunc id ipsum probat ex gyratione cæterarum rerum, quod scilicet omnia cum tempore eant et prætereant; ideoque post præterita succedant præsentia et futura, quæ pariter ibunt in præterita. Esto ergo futura is, quæ præterita non viderunt, videantur nova, sunt tamen antiqua visa, et trita his qui olim vixerunt: res enim præterita in futuris sui similibus, quæ succedunt, videntur novæ, sed non sunt, quia resurgunt duntaxat et renascuntur; unde Thuanus veritè:

Nempe omnia, quæ nunc
Miramur, præcisæ ac visa antiquæ sæculi.

Et Horatius in *Arte Poetica*:

Mortalia facta peribunt;
Multa renascentur, quæ jam ceciderunt, cadentque
Quæ nunc sunt in honore.

Ita exponunt S. Hieronymus, Olympiodorus, Albinus et S. Augustinus, lib. XII *De Civit.* cap. XIII (1).

(1) Conf. quoque Senecam, *epist.* 24: «In orbem nexa sunt omnia; fugiant ac sequantur... Omnia transeunt, ut revertantur; nihil novi facio, nihil novi video.» Et Manilius in *Astronom.* lib. I:

Omnia mortali mutantur lege creata;
At maest hinc illinc mundus enarra omnia servat;
Quæ nec longa dies anget, minuitve senectus,
Nec motus puncto carris, eurusque fatigat.
Item semper erit, quoniam semper fuit idem.
Nisi alium videre parca, aliæque nepotes
Aspiciunt Deus est, qui non mutantur in ævo.

Dicit hoc Ecclesiastes, ut retundat hominum vanitatem, vanamque curiositatem, quæ vetera fastidientes semper novis inhiant; ideoque circumvagantur ut nova congerant, sed frustra, cum nihil sit sub sole novum, quia omnia in orbem sunt et redeunt. Hoc enim est thema, quod ab initio hucusque probare contendit; esto versus præcedenti obiter quasi per parenthesis iniecerit aliquid vanitatis argumentum, scilicet rerum ad fruendum et cognoscendum difficultatem, quodque anris non impletur auditibus, nec oculus visis; que tamen etiam hi versus referri possunt, ut scilicet ostendant aures et oculos, quia curiosos et novorum avidos, non satiari, eo quod nihil sit sub sole novum, q. d. Frustra laboras, o homo; incassum te crucias et torques, dum per omnia vagaris, ut aurium, oculorum et cordis tui curiositatem novorum avidam expleas, cum nil novi reperitur, esto gyres ab Oriente ad Occidentem, sed omnia prisca et vetera. Hæc enim est mundi senescentis conditio, hæc temporis natura et ratio æque ac omnium temporalium, ut scilicet consistant in continuo fluxu et gyratione, utque præterita abeant, succedant præsentia, sequantur futura, quæ, dum abierint in præterita, alia succedent præsentia, aliaque similia sequentur futura. Hic est perennis temporis et temporalium circuitus, hic gyirus et rotatio.

Igitur Ecclesiastes postquam descripsit circulem motum partium universi, putæ cælorum et solis, aeris et ventorum, fluminum et fontium, nunc describit eundem ex parte temporis, cui res omnes subjacent, cum eoque voluntur et prætereant, q. d. Nihil stabile, nihil constans sub sole; sed omnia æque ac tempus, cui subsunt, circularia sunt et præterflunt. Vis ergo scire, o homo curiose, quid omni tuo curioso et molesto labore consecuturus sis, in-pis præteritos et præterita; quod enim illi consecuti sunt, tu consequeris, non aliud; frustra nova quæris quæ non sunt, nec fuerunt, nec erunt. Unde Nyssenius: «Ad rogam, inquit, brevis est responsio: Cogita quid sit quod est futurum, et cognosces id quod fuit,» q. d. Semper homines sollicitati futurorum appetitibus; præsentia enim fastidiunt, velut possessis satiari: anhelant ad futura, velut ad nova curiosi. «Novis, inquit Seneca, lib. III *De Benef.* cap. III, cupiditatibus occupati non quid habeamus, sed quid petamus inspicimus; non in quod est, sed in quod appetimus intenti.» Hæc eorum vanitas allit eos, quia nihil novi fit sub sole: nihil exitium habuerunt præteriti, nihil habebimus nos melius futuri; ex præteritis ergo colliges et metieris, quale quantumque bonum tibi tempus vitæque dabunt; colligent similiter ex nobis futuri. Notant Nyssenius et uterque Iugo, Cardinalis scilicet et Victorinus nullam præsentis temporis hinc fieri mentionem, sed tantum præteriti et futuri, eo quod ex presenti nil habeamus nisi unicum quod indivisibile: quare præsens illic transit in

præteritum; pertinet ergo ad præteritum, vel ad futurum, quasi nexus et copula utriusque, quia præsens necit præteritum futuro.

Symbolice, Rabbinii quidam (qui putant hunc sensum esse genuinum et litteralem; sed errant) apud Galatinum, lib. X, cap. II et IV, hæc accipiunt de lege nova acumbata in lege veteri, q. d. Id quod per tot figuras adumbratum est in lege Mosaicæ, hoc reipsa explebuntur est per Christum in lege Evangelicæ. Ita R. Barachias ibidem: «Quid est, ait, quod fuit? ipsum quod erit; sicut fuit redemptor primus, id est Moses, ita erit redemptor ultimus,» puta Messias sive Christus.

Et Procopius in cap. XLVII *Isai*: «Querunt nonnulli, ait, quomodo se nova fecisse asserat, cum doceat Ecclesiastes, nihil novum sub cælo sit; Christi ergo mysterium longe ea quæ cernitur creatura majus, quod a Paulo etiam absconditum nominatur intellexit.» Accedit Chaldeus, qui vers. II sic vertit, *præteritarum nationum memoria non cætat, neque earum quæ post futura sunt recordatio erit tuis qui temporibus regis Messia victuri sunt.*

Anagogice, Olympiodorus hæc accommodat ad merita præsentis vite et præmia futura; quod enim quantumcumque præcessit meritum in terra, hoc tantum non sequatur præmium in cælo.

Rursus S. Hieronymus, S. Augustinus, XII *De Civitate*, XIII et Hugo censent Ecclesiasten loqui in sensu mystico et anagogico: de præsentia et prædestinatione quæ jam ea facta sunt quæ futura sunt. «Qui enim, ait S. Hieronymus, electi sunt in Christo ante constitutionem mundi, in prioribus sæculis jam fuerunt,» scilicet in Dei mente et prædestinatione.

Denique Nyssenius notat *quod fuit* mystice de anima dici, quia creata est; *quod factum est*, de corpore, quod formatum est de terra; animam ergo dici futuram quod erat per sanctificationem: per hanc enim redditur ei gratia perita per peccatum Adæ; corpus vero dici fore id quod factum est per resurrectionem, quæ resurgunt olim facti et nati, sed mortui; quod ut feliciter fiat, redendum esse animæ et corpori ad statum quem prius habuerunt, scilicet ad puritatem et sanctitatem, in qua creati sunt a Deo in protoplasto Adamo.

10. NIL SUB SOLE NOVUM; NEC VALET QUISQUAM DICERE: ECCE HOC REGENS EST: JAM ENIM PRÆCESSIT IN SÆCULIS QUÆ FUERUNT ANTE NOS. — Septuaginta, non est omne (id est nullum est) recens sub sole; quis loquatur ad dicit: Vide hoc, novum est? Jam fuit in sæculis, quæ fuerunt ante nos; Syrus, quæ fuerunt aeterno, id est a præcis primisque mundi temporibus; Chaldeus, detur enim res de qua facile quisquam prædicit: Vide, novum inventum est; verumtamen veterum memoria id aliquando contigit; Arabiæ, et omne renovatum sub sole non potest loqui d dicere: Considera hanc rem, quia nova est, quæ jam facta est in præterito in sæculis ante nos (1).

(1) Esto, est aliquid, de quo dicat aliquis: Vide istud;

Nil re-
vum sub
sole, que
sensu?

Resp.
piano.

Secundo.

Tertio
causa.

Quæres, quomodo nihil sub sole sit novum, cum multa nova fiant per novas artes nove inventas, cum nova fiant prodigia, cum novus Christus novam legem, novaque in ea dederit precepta, Sacramenta et præmia; nova etiam sunt miracula, de quibus dicitur *Ecclesi. xxxvi*: «Innova digna, et immuta mirabilia?» Respondet primo, S. Thomas, I part. *Quæst. LXXIII*, art. 1, ad 3, hæc omnia præcessisse, et olim facta esse vel in se, vel in suis causis, vel in suis similibus: «Præcesserunt, inquit, secundum similitudinem, sicut animæ quæ nunc creantur. Et similiter incarnationis opus, quia, ut dicitur *Philipp. II*: Filius Dei est in similitudinem hominum factus. Gloria etiam spiritalis secundum similitudinem præcessit in angelis; corporalis vero in celo præcipue empyreo.»

Secundo, S. Hieronymus hæc ardet ad hominem, q. d. Homini nihil accidit novi; solus enim homo, inquit, loqui et dicere potest, ut habent Hebræi: *Vide hoc novum.* Accedit Pineda, qui hæc ad hominum mores refert, quasi significetur mortalium studia et conatus ad felicitatem non esse novos, neque novas ad animi tranquillitatem vias iniri ab hominibus hujus nostri sæculi. Tentata jam omnia a veteribus sub sole pro felicitate laborantibus, sed labore irrita. Favet Thaumaturgi interpretatio: «Quid in posterum fieri queat, quod non jam confectum fuerit, aut geratur ab hominibus? quid novum, quod nondum experimento compertum fuerit, dummodo insigne sit et memorabile.»

Tertio, plane et genuine hæc referas ad naturam et artem, sive ad opera ordinaria que fiunt a natura vel arte, q. d. Nihil novum sub sole, id est, nihil novi accidit in naturali rerum cursu, scilicet colorum, elementorum, siderum, ventorum, maris, hominum, animalium; item in artibus vite humanæ necessariis, quibus scilicet natura indiget, quales sunt fabrilis, agricultura, mercatura, vestiaria, pistoria, etc. Nil ergo obstat quin non tantum prodigia et miracula nova fiant, sed et artes miræ nove inveniantur, ut bombardaria, typographica, etc., quanquam utraque harum apud Sinas multis sæculis, antequam in Europa invenirentur, existisse, licet Europæis inferiorem, tradant historie Sinesium, præsertim illa que a nostro Nicolao Trigantio conscripta est. Lege Polydorum Virgilium de *Rerum Inventionibus*, qui singularum artium inventores assignat, scilicet nobis nostroque ævo cognitos. Addit S. Augustinus, lib. *II De Civit. XII*, prodigia et monstra que jam fiunt olim facta, si non eadem, certe illis similia vel affinia.

Occurrit curiositati hominum otiosorum, quibus sua sors præsensque status displicet, placet alienis et remotis: quare optant videre aliud

novum est. Sed audi responsum: *Jam fuit ea res in sæculis, que fuerunt ante nos.* Verbum hæc in singulari positum est distributive capiendum. Alii, *Jam fuit temporibus præcessisse ea res, que facta est ante nos, coram nobis.*

sæculum, dicuntque: Utinam vixissem sæculo Noe, Abraham, Mosis, Christi, Constantini! vel utinam viverem sæculo sequenti! multa utique nova et meliora experirer. Alii optant aiantque: Utinam vidissem Noe, Abraham, Mosen, Christum! vel utinam viderem reges, pontifices, heroes post hoc sæculum secutos! utinam viderem nunc a que sub iis facta sunt, vel fiant! Mira enim per otium imaginatur, que nunquam existerunt nec existant. Hos retundit hic Salomon, dicens: Quid vane desideras cernerè præterita vel futura, esto præsentibus contentus, quia hæc similia, imo eadem sunt cum præteritis et futuris; nihil enim sub sole novum. Optas videre Noe, Abraham, Mosen, etc.: at homines fuere similes nostris. Vides viros doctos, sanctos, Apostolicos; cogita te in illis videre Noe, Abraham, Mosen. Eundem vides solem, idem cælum, eandem terram quam ipsi viderunt. Vides similes arbores, plantas, frumenta, fructus, domos, artes et artifices, qualla ipsi viderunt, et qualla posteri videbunt. Quid ergo novi quæris, cum in orbe nil sit novum? Ars enim et natura eadem produxit et producet semper que nunc producit.

Porro constat supergaturalliter in lege nova multa per Christum facta esse, et a Christianis fieri nova, ac in cælo omnia futura nova, juxta illud *Apocal. cap. XXI*: «Ecce nova facio omnia. Mysteria enim incarnationis Verbi, mortis, crucis, Eucharistiæ, etsi multis veterum typis fuerint tenuiter præfigurata, tamen reipsa plane fuerunt nova, stupenda, inaudita, cum in Christo existerent; Christus ergo novus homo, nova lege et gratia fecit hominem novum. Nam, ut ait S. Augustinus, serm. 39 *De Tempore*: «Ille qui venit per crucis irrisionem, carnis perimere corruptionem, et vetustatem vinculi mortis nostre sua mortis novitate dissolvere, mandato novo fecit hominem novum. Res enim vetus erat ut homo moreretur, quod ne semper valeret in homine, res nova facta est ut Deus moreretur.» Hoc est quod prædixit Jeremias cap. *XXXI*: «Novum faciet hominum super terram: mulier circumdabit virum.» Ita Olympiodorus: «Nihil, ait, novum est in hominum, animalium plantarumque successioneibus.» Et S. Thomas in *IV*, dist. 48, *Quæst. II*, art. 1, ad 1, ait Ecclesiasten loqui de cursu naturali rerum, et de his que a sole fiunt, et a solis virtute pendent. Sic et S. Augustinus, lib. *II De Civit. cap. XII*.

Hinc novum orbem, sive Indias veteribus fuisse cognitatas ex Platone, Seneca et aliis ostendit noster Josephus a Costa, lib. 1 *De novo Orbe*, et Pineda, lib. *IV De Rebus Salomonis*, cap. *xv*; idque patet ex classibus Salomonis cantibus in Ophir, sed obliterata deinde fuit itineris hujus semina et memoria.

Quare nonnulli censent præcisè pariter cognitatas fuisse acum nauticam, sive calamitatem et virtutem magneticam; per hanc enim, ut ipse sempè

Novi
orbis
præcisè
cognita

vergentem ad polum, cognoscunt nautæ polum polique Aquilonaris elevationem, ac consequenter cæteras tres mundi plagas; unde sciunt in qua orbis parte plagaque versentur, et quo tendere debeant, ut ad locum sibi destinatum pergant. Plures actores tamen negant acum nauticam fuisse cognitam; id enim volent recens et nuperum esse inventum: sed alia ipsis navigandi, cursumque per mare dirigendi instrumenta, artes et modos concedunt, ac præsertim Chaldæorum et Ægyptiorum astronomiam, per quam exacte lunæ, stellarum, siderumque silum, motuumque contemplantes, juxta ea iter suum dirigebant. Vide Pinedam, lib. *IV De Rebus Salomonis*, cap. *xv*, vers. 4 et seq. Certe astrolabium fuisse cognitum præcisè, ac nominatim Ptolemæo, ab eoque vocari planispherium, docet noster Clavius initio libri *De Astrolabio*.

11. NON EST PRIORUM MEMORIA, SED NEQ. FORUM QUIDEM QUÆ POSTEA FUTURA SUNT, ERIT RECORDATIO APUD EOS QUI FUTURI SUNT IN NOVISSIMO, — id est posteriori tempore. Hebræum enim אַחֲרָיו *acharon*, quod Noster vertere solet, *novissimum*, idem est quod *posterior*, sequens; Septuaginta, non est memoria præteritis, et quidem novissimis, cum facta fuerint, non erit memoria eorum cum eis qui futuri sunt in novissimo; Chaldæus, non est memoria generationum (Costus vertit, *nationum*) priorum, neque etiam posteriorum que futura sunt, erit recordatio cum generationibus que erunt in diebus Regis Messie; Arabicus, non reperitur recordatio seculorum præteritorum, neque faciendorum novissimæ; Vatablus, non durat memoria rerum priorum, neque apud posteros memoria rerum que posthac erunt, durabit (1).

Hæc gnome tum de rebus omnibus prioribus et posterioribus accipi potest. Harum enim omnium est oblitio apud sequentes et posteros. Unde Noster vertit in genere neutro, *sed nec eorum que futura sunt erit recordatio*; tum proprie de hominibus hominumque dictis et factis, qui pariter statim oblivioni traduntur: unde S. Hieronymus et Septuaginta vertit masculinè, *sed nec eorum qui futuri sunt erit memoria*. Dicit hoc Ecclesiastes, primo, ut occurrat tacite objectioni. Dicit enim quis multa sub sole fieri nova, eo quod similia non legerimus, vel audierimus olim esse facta. Respondet Ecclesiastes illa esse facta, sed oblivioni tradita, eo quod rerum memoria cum rebus ipsis diabatur et evanescat, præsertim post plures annos et sæculum. Unde Thuanus vertit:

Temporis exacti *oblitio* tempus
Indicet; rerum que porro et canque gerentur,
Vix minima ad sensum manabit fama nepotes.

Secundo, ut eludat vanam in homine cupiditatem forme, memoriæ et gloriæ apud posteros.

(1) Datur ratio, cur quædam falso nova arbitremur: scilicet ignorantia et oblitio præteritorum.

Cum enim sciat homo sibi moriendum esse, neq. posse se perenniter vivere, hinc optat vivere scilicet in memoria et fama posterorum; sed frustra, quia et hoc cito effluit et perit. Hæc ergo est nova vanitas rerum humanarum, que earum contemptum inducit, quod scilicet homo cito moriens et evanescens, ne sui quidem memoriam diu apud posteros relinquit, sed illa cum tempore rotetur et abeat. Hinc sæculum hebræice dicitur *עולם*, quasi occultum, vel quasi *עולם*, id est occultans et abscondens, a radice *עלם*, id est abscondit, eo quod gesta prioris sæculi occultantur et abscondantur a sequenti sæculo. Vide *Sapient. v*, vers. 10 et seqq. Loquitur Ecclesiastes de memoria rerum naturalium et vanarum, quam vani homines consecutantur, non de memoria virtutum operumque gratiæ, præsertim heroicorum: hæc enim perennat in multa sæcula, ut videre est in Martyrologio et festis Ecclesie, que quotannis celebrat memoriam Apostolorum, Patriarcharum, Prophetarum, Martyrum, Virginum, tum ut eos honoret, tum ut eorum virtutes fidelibus imitandas proponat. De his ergo dixit Christus: «Gaudete, quod nomina vestra scripta sint in cælis,» *Lucæ x*, 20; et Psaltes: «In memoria æterna erit justus,» *Psal. CXI*, 6; et Ecclesiastes, cap. *XLIV*, 14: «Nomen eorum vivit in generationem et generationem.»

Justi ergo in cælo scribuntur, quia perennis erit eorum memoria et gloria. Vani vero et impii in terra et aqua scribuntur, quia illico concalcantur, delebunt et diffultit eorum nomen et fama, juxta illud *Jeremæ XVII*, 13: «Recordentes a te in terra scribentur;» et *Psal. IX*, 8: «Periit memoria eorum cum sonitu;» et *Proverb. x*, 7: «Nomen impiorum putrescet.» Licet enim Alexander, Julius Cæsar, Pompeius, Nabuchodonosor memoriam habeant apud posteros et famam, tamen hæc putrida est et infamis, scilicet quod fuerint tyranni, raptores, impii et scelerati.

Loquitur Ecclesiastes a toto genere, sive de eo quod plerumque et plurimis accidit, esto in paucis sit exceptio, q. d. Omnia rerum, dictorum, factorum, animalium, hominum genera que priori sæculo existerunt, sequenti sæculo oblivioni traduntur, esto singulares aliqui viri ob eximiam sapientiam, eloquentiam, altamque doctam habeant famam postquam per plura sæcula, ut Socrates, Plato, Aristoteles, etc. Sed hi perpauci sunt, et memoria eorum tenuis et rara apud paucos litteratos exstat, eaque plurimum errorum et vitiorum næve, ut libidinis et falsorum deorum cultu maculata. Unde Apostolus, *Rom. I*, in eos detonat, dicens: «Qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, etc. Dientes solum se sapientes, stulti facti sunt, etc. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora» sua, per pæderastiam aliasque infames libidines, quas ibidem recenset.

Hujus oblivionis priorum seculorum vivum exemplar et speculum est Roma. Cum ante octo-decim annos nam ingrederer, quæsi vi viris in ejus antiquitate versatis, in quam Urbis parte existissent olim domus et palatia Julii Cesaris, Augusti, Pompeii, Scipionis, Vespasiani, Trajani, etc., ac responsum accepi de multis plane ignorari, de paucis conjecturam esse tali loco fuisse, sed obscuram et incertam. Vestigavi prisas heroum statuas, mausolea, titulos, pyramides, templa, basilicas, ac ex omnibus vix quidquam integrum reperi nisi Pantheon M. Agrippæ, sed rainarum veterum ruderibus in terram depressum, et magna ex parte sepultum. Ubi ergo Trophæa et monumenta Romuli, Nume, Servii, Tullii, Tarquinii, Collatini, Bruti, Metelli, Corneli, Publici, Torquati, Camilli? evanuerunt ac si nunquam fuissent; imo plurimorum nomina ignorantur, paucorum tenuis duntaxat est memoria. Antiquissimæ et nobilissimæ familie Romanæ, ut Corneliorum, Leatorum, Fabiorum, Pisorum, Ciceronum, Serviorum, Scipionum, cæteræque ad unum omnes ita extinctæ sunt, ut nulla prorsus supersit, imo plerumque nomen ignoretur. Nimirum nova Roma sepelivit veterem Christiana gentilem, sancta profanam, et Romæ Roma sepulta jacet. Itæ nunc, vani mortales, æternale cum Romanis nomina vestra, incidite illa in marmoribus, erigite in statuis, statuite in colossis; brevi hæc omnia debet succedentis ævi oblivio. « Pape, quam cito apud homines mortui gratia diffuit, et deserta apparuit, » ait Euripides in *Ajace*, et Noso, lib. XV *Metamorph.* :

Tempus edat rem, tuque invicta vestras,
Omnia destruit.

Et Horatius, lib. II, *epist.* 2 :

Quæ prisicis memorata Catonibus atque Cæthesis,
Nunc situs informis premit, et deserta velustas.

Nam et marmorea velustate videmus cresca. « Mors etiam saxis nominibusque venit. Ut in littore maris cumuli alii super alios appulsi, priores occultant : ita in vita quoque priora a sequentibus celeriter absconduntur, » ait M. Antonius Imperator, lib. VI *De Vita sua*; et lib. XII : « Quam ridiculus et peregrinus, qui miratur ea quæ in vita fiunt. »

Anagoge, Olympiodorus : beati, ait, in cælis, divine visionis gaudiis absorpti, vix recordantur tum laborum et dolorum quos in vita subierunt; sed neque multum considerant damatorum poenas, sive eorum qui penitentur in novissimis per omnem æternitatem, esto utraque sciant, nec ulla eos capiat oblivio, nec ignorantia.

Tropologicæ S. Hieronymus ex Septuaginta sic vertit, sicque explicat : « Non est memoria primis, et quidem novissimis qui futuri sunt, non erit eis memoria cum his qui futuri sunt in novissimo; ita de Evangelio sensus est, quod qui

in isto seculo primi sunt, sint omnium novissimi. Et quia Deus ut benignus et clemens, et minimorum quoque omnium recordatur, his qui propter vitium suum novissimi esse meruerunt, non tantam dabit gloriam, quantum his qui se humiliter novissimi in mundo esse voluerunt. Dicitur itaque in consequentibus : Non est memoria sapientis cum stulto in æternum. » Alludit ad parabolas operationum primorum et novissimorum, *Matthæi* xx.

Ex adverso alii hæc referunt ad decreta priorum et majorum, que posteriores nepotes vellunt et obliterant. Agis rex, cum senex quidam videns leges antiquas elanguescere, pravasque alias surrepere diceret, Sparta res sursum versum inverti, dixit per jocum : Hoc si fit, rationi convenienter fit; nam puer ipse audivi a patre meo sursum versum res sua etate inversas esse, idemque is se puerum ex suo patre audivisse aiebat. Non ergo mirandum est, si posterioribus deteriora eveniant; sed si quando meliora aut similia obtingerent. Ita Plutarchus in *Lacon*.

12 et 13. EGO ECCLESIASTES FUI REX ISRAEL IN JERUSALEM, ET PROPOSITI IN ANIMO MEO QUERERE ET INVESTIGARE SAPIENTER DE OMNIBUS QUÆ FIUNT SUB SOLE. — Septuaginta, ad inquirendum et considerandum in sapientia de omnibus quæ fiunt sub sole. Sic et Syrus. At Arabicus, ego congregans (alii, ego concionator) factus sum rex super Israel in Jerusalem, et immutavi cor meum ut quæreret, et perscriveret cum sapientia de omnibus creatis sub sole. Chaldaicus multa ex suo admiscet, que mox recenset.

Fabulatur Rabbini Salomonem hæc dixisse, cum post lapsum, abdicato regno, factus pauper et quasi mendicus, dedit se obsequio et doctrinæ demonis Asmodæi, qui præerat thesauris. Unde Elias Levita in Tsbii in voce *Asmodæi*, ex Thargum sic legit : *Ego Coheleth, Asmodæi, rex demonum*, quasi Salomon hic ex ore demonis, sive demon per os Salomonis loquatur. Franciscus Georgius more suo secutus Hebræos, *Problema*. 82 ait hæc dicta a Salomone : « Quando erat in deserto in cavea, et negotiabat cum Asmodæi. » Secundi fusc Rabbiniurum nugantium sensa sequentem et experimentem Chaldaicum : « Cum Salomon rex sedisset in throno imperii sui, rebus secundum plus æquo elatus, edictum Dei transitit, compravitque equita, lecticus et equites multos; nam prætera auri et argentum vim congregavit et affinitate cum exleris nationibus conjunctus, equare vehementer commotus Dominus in eum Asmodæum demonum regem immisit, qui illum regno privaret, et annulum de manu ejus extraheret; perfectumque est ut ille vagus et profugus orbem peragraret, hominesque increparet, mendians ad provincias et loca terra Israel, neque continens lacrymas sic vociferabatur : Ego Ecclesastes, olim Salomon, appellatus fui rex

Jerusalem, animumque accepi ut postularem prudentiam a Domino, illo ipso die quo in Gihon apparui mihi, ut probaret me, et seiscilicet quidnam esset, quod cum rogandum existimarem. Neque vero ab eo aliquid quidquam contendi, quam sapientiam, uti possem inter honestum et turpe in his omnibus rebus, que sub sole usu venire consueverunt, judicium et scientiam adhibere, animadvertique facinorosa illa hominum opera, malum quiddam hominibus a Deo datum, ut in eo seipsos conficerent, » etc. Ita habet versio Chaldaica facta a Petro Costo et a Complutensibus, licet in Bibliis Regis multa ex his, quia fabulosa, e Chaldaeo sublata sint : omissis hisce nugis et fabulis.

Primo, Rabbini et nonnulli catholici apud Francigeni Victorinum, *homil.* 5, censent hæc verba esse Salomonis, de lapsu suo poenitentis : « Idcirco, inquit, noluit dicere : Rex sum in Jerusalem, quia deposita regni purpura de solo suo jam plangebatur, contemptaque quam male tenebat potestate, in habitu poenitentiae reatum suum plangebatur, ideoque ait : Rex fui. Addit Beda in fine tom. VII, cap. *De Salomone judicium* : « Ajunt, inquit, libri Hebræorum Salomonem quinquies tractum fuisse per plateas Jerusalem, causa poenitentiae. Item eum ajunt venisse in templum, quod ipse edificaverat, cum quinque virgis, de quibus quatuor legisperitis dederit, ut verberaretur ab illis, qui communi consilio dixerant, quod in christum Domini manum non mitterent; unde frustratus ab illis, a se depositus est a regno. » Verum hæc Hebræorum narratio videtur fabella ab eis more suo conficta, ad astruendam Salomonis poenitentiam et famam. Videturque adversari S. Scripturæ que narrat Salomonem regem perdurasse usque ad mortem, ac tum ei successisse Roboam filium. Probabilius alii censent Salomonem, retento regno et sceptro, poenituisse, et poenitentem hæc dixisse. Unde Hugo ponderat : *fui*; hoc enim verbum videtur omnino sonare regni mundique contemplum, quasi quod antea tanti fecerat, nunc nihil faciat, imo nihil esse testetur : « Fui, inquit, jam non sum, quia etsi sum idipsum, jam nihil esse agnosco quod sum. »

Secundo, plane et genuine, hæc verba sunt Salomonis in regno regnique epibus mundi vanitatem experti; ideoque ait : « Fui, » ut præteritis regni annis plenam vanitatis hujus experientiam se accepisse demonstrat. Igitur Salomon hic a thesi descendit ad hypothésin, id est, a generali mundi vanitate ad particulares, atque ut eas confirmet, assertit se omnes expertum, et in omnibus vanitatem deprehendisse. Ita S. Hieronymus, S. Gregorius Thaumaturgus et alii.

Ait ergo : Ego Ecclesastes, id est concionator, qui Israeli totique mundo hic de vanitate mundi concionor, ut ab ejus amore ad Dei cultum omnes traducam, jam per plures annos fui rex Israel, id est rex populi Judaici, sive duodecim tri-

bunum residents in eorum metropoli, puta in Jerusalem : ibi enim in regali solo post Davidem patrem meum cœdidi; quare omnibus hisce annis regni multa vidi, multa audivi, ac per sapientiam mihi a Deo inditam cuncta lustravi, cuncta examinavi, et in omnibus meram vanitatem agnovi. « Proposui in animo meo quærere et investigare sapienter de omnibus que fiunt sub sole. »

Primo, nonnulli censent Salomonem hic confiteri suam curiositatem, qua res omnes, etiam minimas, nimis curiosos voluit scrutari et intelligere, ideoque subjungere : « Hanc (curiositatis) occupationem pessimam dedit Deus filii hominum, ut occuparentur in ea. » Curiosi enim scrutantur inutilia et sæpe noxia, qualia sunt artes magicæ, quas Salomonem didicisse, cum coluit idola, id est demones, nonnulli autem non improbabiler; nam, ut docet S. Hieronymus, *Prefat.* in *Epist. ad Ephes.* : Curiositas magicarum artium solet idololatriæ jungi, ejusque esse quasi appendix. Hinc de Manasse ad idola declinante dicitur *IV Reg. xxi.* 6 : « Exstruxit altaria, etc., ariolatas est, observavit anguria, et fecit pythones, et aruspices multiplicavit. » Sic et Julianus factus apostata, colensque deos gentium, per magos et demones de suis rebus, ac nominatim de successu belli Persici, quod ipse petiit, consultit, ut ex Procopio et alii docet Baronius. Rursum impudicitie solet jungi veneficium. Unde *Quintilianus, Declam.* IV : « Veneficum, inquit, tota vita metreticis est; » et Auctor lib. IV *ad Herennium* : « Majores nostri, inquit, quam impudicam judicant, eam venefici quoque damnatam existimabant. » Nam, ut Apuleius ait lib. IX : « Hæc sunt familiares mulierum artes; » Salomon autem summe fuit mulierosus et impudicus. Ita censent Pineda, lib. VII *De Rebus Salom.* cap. xii.

Huc spectat expositio S. Hieronymi, quem sequuntur Albinus, Hugo Cardinalis, Dionysius et Arboreus, scilicet Salomonem hic accusare suam curiositatem investigandi, non tam res naturales, quam fortuitas Dei providentiæ subjectas : cur scilicet hie sit dives, honoratus, felix; ille pauper, vilis, infelix; cur hie sit princeps, prelati, rex; ille privatus, civis, rusticus; cur impii evahantur, pii depravantur et affligantur. Audi S. Hieronymum : « Dedit Ecclesastes primo omnium mentem suam ad sapientiam requirendam, et ultra licitum se extendens voluit causas rationesque cognoscere, quare parvuli corripentur a demone; cur naufragia et justos et impios pariter absorberent; utrum hæc et his similia casu evenirent, an judicio Dei? et si casu, ubi providentia Dei? si judicio, ubi justitia Dei? Hæc, inquit, nos desiderans, intellexi superfluum curam et sollicitudinem per diversa cupiantem a Deo hominibus datam, ut scire cupiant quod scire licitum non est. »

Secundo, melius alii censent hie agi de vera